

Utjecaj krize u Ukrajini na poljoprivrednu proizvodnju u OPG-ovima

Šimunija, Kristian

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Virovitica University of Applied Sciences / Veleučilište u Virovitici**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:165:293901>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:



[Virovitica University of Applied Sciences Repository - Virovitica University of Applied Sciences Academic Repository](#)



VELEUČILIŠTE U VIROVITICI

Stručni diplomski studij menadžment

KRISTIAN ŠIMUNIJA

UTJECAJ KRIZE U UKRAJINI NA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU U
OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA

DIPLOMSKI RAD

VIROVITICA, 2023.

VELEUČILIŠTE U VIROVITICI

Stručni diplomski studij menadžment

UTJECAJ KRIZE U UKRAJINI NA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU U
OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Poslovno odlučivanje u malim i srednjim poduzećima

Mentor:

dr.sc. Damir Ribić, prof.struč.stud.

Student:

Kristian Šimunija, bacc.oec.

VIROVITICA, 2023.

UTJECAJ KRIZE U UKRAJINI NA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU U OBTIELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA

IMPACT OF THE CRISIS IN UKRAINE ON AGRICULTURAL PRODUCTION IN FAMILY FARMS

SAŽETAK – *Cilj i svrha ovog rada je razumjeti promjene koje se događaju na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima nakon početka izbijanja krizu u Ukrajini. Kako su se Obiteljska poljoprivredna gospodarstva prilagodila istim te koje su njihove buduće perspektive i strategije kako bi opstala. U teorijskom dijelu rada opisana su obiteljska poljoprivredna gospodarstva kao važni lokalni čimbenici u proizvodnji i distribuciji hrane, zatim metode pomoću kojih se mogu služiti kao odgovor na poslovno odlučivanje u vremenima gospodarskih nestabilnosti i rizika u poslovanju. Navedeni su ključni čimbenici koji su doveli do eskalacije krize u Ukrajini, kako se navedena situacija razvijala tijekom vremena, kakve je posljedice prenijela na svijet i Europu te naposljetku na specifičnu gospodarsku granu - lokalne poljoprivrednike. Analizirani su energetske čimbenici koji su donijeli ključne promjene u gospodarstvu, odnosno energenti kao što su: nafta, žitarice i transport. Metodom intervjua, na uzorku od deset obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, analizirali su se pojedini elementi gospodarskih promjena i njihov učinak na poslovanje ispitanika. Globalne makroekonomske promjene, imale su značajan učinak na poslovanje obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, a rezultirale su promjenama u svim segmentima, od uvođenja novih metoda i strategija upravljanja do novih načina planiranja te su dale novi pogled na buduće eventualne promjene i stavile naglasak na važnost očuvanja obiteljske tradicije za njihov daljnji opstanak i razvoj.*

Ključne riječi: *obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, kriza, energenti, poslovanje, promjene*

SUMMARY – *The aim and purpose of this paper is to understand the changes that have taken place on family smallholdings since the start of the war in Ukraine, how the smallholdings have adapted, and what their future perspectives and strategies are to pull through the hardships. In the theoretical approach, smallholdings are described as important local producers and distributors of food. Second, the methods that can be used to provide guidance for business decision-making in times of increased global economic risks and instability. Third, the key moments that led to the escalation of the conflict in Ukraine, how the said situation developed over time, and what are the consequences that have spilled over to the rest of the world, Europe, and finally, the local farmers. Next, key factors such as oil, wheat, and transport are analyzed. Through interviews with ten smallholding businesses, certain aspects of economic change and the impact on the interviewee's business were examined. Global macroeconomic changes had a significant impact on the efficiency of smallholdings and also caused changes in every segment of business. Changes range from the new methods and strategies of management to the new ways of planning. Also, macroeconomic changes generated anticipation of future changes and proved that the preservation of family traditions is crucial for the survival and continued development of smallholdings.*

Keywords: *family farm, crisis, energy sources, business, changes*



Veleučilište u Virovitici

Stručni diplomski studij Menadžmenta - Smjer Menadžment malih i srednjih poduzeća

OBRAZAC 1b

ZADATAK DIPLOMSKOG RADA

Student/ica: **KRISTIJAN ŠIMUNIJA** JMBAG: **0307015068**

Imenovani mentor: **dr. sc. Damir Ribić, prof. struč. stud.**

Imenovani komentor: -

Naslov rada:

Utjecaj krize u Ukrajini na poljoprivrednu proizvodnju u OPG-ovima

Puni tekst zadatka diplomskog rada:

Student će temeljem proučene literature analizirati gospodarsku situaciju u aktualnim globalnim uvjetima posebice stavljajući naglasak na prostor Europske unije. Kritički će prosuditi, na koji način je rat na prostoru Europe utjecao na gospodarska kretanja s posebnim naglaskom na poljoprivrednu proizvodnju. Objasniti će se kakve bi posljedice mogao ostaviti na opskrbu prehrambenim proizvodima i kakve se posljedice mogu očekivati na zadržavanje postignutog stupnja gospodarskog razvitka prvenstveno Europske unije ali i čitavog svijeta.

Na primjeru nekoliko hrvatskih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava prikazati će se kako su rat na području Ukrajine te problemi u proizvodnji i opskrbi hranom, utjecali na njihov razvoj i poslovanje.

Datum uručenja zadatka studentu/ici: 31.07.2023.

Rok za predaju gotovog rada: 18.09.2023.

Mentor:

dr. sc. Damir Ribić, prof. struč. stud.

Dostaviti:

1. Studentu/ici
2. Povjerenstvu za završni rad - tajniku

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. OBITELJSKO POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO	2
2.1. Povijesni razvoj Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u RH	2
2.2. Utjecaj ekološke i održive poljoprivrede za razvoj Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava	3
2.3. Značaj Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva lokalnoj zajednici	6
2.4. Pokretanje i opstanak Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva danas	7
2.5. Prilike za razvoj Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.....	8
3. DONOŠENJE POSLOVNIH ODLUKA UNUTAR OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTVA	10
3.1. Priroda, stilovi i rezultat odlučivanja	10
3.2. Proaktivni pristup odlučivanju (PrOACT).....	12
3.3. Odlučivanje u uvjetima rizika i nesigurnosti	13
3.4. Metode za odlučivanje u uvjetima nesigurnosti i rizika	14
4. POČETAK I OBILJEŽJA KRIZE U UKRAJINI.....	16
4.1. Politički i ekonomski uvjeti koji su doveli do krize u Ukrajini	16
4.2. Utjecaj krize na ekonomiju i društvo Ukrajine	17
4.3. Situacija danas te perspektive za rješavanje krize i budućnost Ukrajine.....	18
4.4. Početak rata i utjecaj krize na Europu.....	19
4.5. Utjecaj krize na sektor poljoprivrede u RH	21
5. UTJECAJ KRIZE U UKRAJINI NA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU U OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA.....	24
5.1. Makroekonomska događanja	24
5.2. Mogući deflacijski uvjeti u bliskoj budućnosti/sadašnjosti	25
5.3. Analiza cijena sirove nafte.....	25
5.4. Analiza cijena žitarica.....	26
5.5. Analiza cijena transporta	28
5.6. Posljedice na opskrbu prehrambenih proizvoda	29
5.7. Posljedice gospodarskog razvitka	30
5.8. Cilj i zadaci istraživanja.....	31
5.9. Opis primljenih metoda i postupaka istraživanja.....	32
5.10. Interpretacija rezultata istraživanja	33
6. ZAKLJUČAK.....	45

7. POPIS LITERATURE	46
8. POPIS ILUSTRACIJA.....	51

1. UVOD

Današnje društvo suočeno je brojnim izazovima i naglim promjenama koje se odražavaju na različite poglede gospodarstva i života. U tom kontekstu, istraživanje krize u Ukrajini na obiteljska poljoprivredna gospodarstva ima složeniji značaj u razumijevanju promjena koje godinama oblikuju sektor poljoprivrede u kombinaciji s poslovnim okruženjem. Ovaj diplomski rad analizira razne aspekte krize u Ukrajini s njihovom ekonomskom korelacijom i društvenim uvjetima u Republici Hrvatskoj. Istražuje se način na koji su se obiteljska poljoprivredna gospodarstva, koja su u ovom radu ključni sudionici, prilagodili i reagirali na krizu i novonastale uvjete.

Kriza koja se trenutno događa u Ukrajini rezultat je dugogodišnjih političkih i ekonomskih zbivanja između Rusije i Ukrajine koja su oblikovala aktualne globalne uvjete. Drugo poglavlje istražuje ulogu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Republici Hrvatskoj, od povijesnog razvoja i utjecaja ekološko-održive poljoprivrede preko njezinog značaja za lokalnu zajednicu sve do samog pokretanja, opstanka te prilika za razvoj istih. U trećem poglavlju razmatra se donošenje poslovnih odluka unutar obiteljskih gospodarstava, odnosno priroda, stilovi i rezultat odlučivanja, proaktivni pristup, odlučivanje u uvjetima rizika i nesigurnosti te metode za odlučivanje u takvim uvjetima. Četvrto poglavlje odnosi se na početak i obilježja krize u Ukrajini, tj. koji su politički i ekonomski uvjeti doveli do izbijanja krize, kako je ista utjecala na ekonomiju i društvo Ukrajine, kakva je situacija danas i koje su perspektive za rješavanje krize te za samu budućnost države, naposljetku četvrtog poglavlja govori se o početku i utjecaju tog rata na Europu te sektoru poljoprivrede u Republici Hrvatskoj.

U petom poglavlju analiziraju se makroekonomska događanja i razmatraju mogući deflacijski uvjeti u sadašnjosti odnosno bliskoj budućnosti. Provodi se detaljna analiza cijena sirove nafte, žitarica i transporta te moguće posljedice na opskrbu prehrambenih proizvoda i gospodarskog razvoja. U praktičnom dijelu rada postaviti će se ciljevi istraživanja s opisanim metodama i postupcima te će se interpretirati analiza istih temeljem intervjuiranih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja su pogođena gospodarskim i ekonomskim promjenama u ratu kroz najvažnije segmente. U šestom poglavlju iznijet će se zaključak sa ključnim spoznajama istraživanja i ponudom mogućih perspektiva za budućnost lokalnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u svijetu promjenjivih gospodarskih uvjeta.

2. OBITELJSKO POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO

Prema Zakonu o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu Republike Hrvatske, „Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo je organizacijski oblik gospodarskog subjekta odnosno poljoprivrednika koji je fizička osoba i koji svoj dohodak stvara samostalno s trajnim obavljanjem djelatnosti u poljoprivredi te s njom povezane dopunske djelatnosti, a temelji se na korištenju vlastitih i/ili unajmljenih proizvedenih resursa te na radu, znanju i vještinama članova obitelji“¹ Zakon navodi kako je svako obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo skup članova koji na organizirani i samostalni način svoj dohodak stvaraju samostalno uz ostale pomoćne djelatnosti koje se temelje na njihovim znanjima i vještinama stečenima tokom godina iskustva u radu.

Budući kako svaka zasebna obitelj ima svoj način i strategiju izvođenja poslova u poljoprivredi, prema Defilipisu (1993.) poljoprivredna proizvodnja sastoji se od niza biokemijskih procesa pomoću kojih se anorganske tvari pretvaraju u organske, pa tako poljoprivreda ima sljedeće značajke:

- godišnji proizvodni ciklus
- različito vrijeme proizvodnje i rada
- vlastita reprodukcija
- specifičnosti rada u poljoprivredi
- poljoprivreda kao čimbenik ekologije

2.1. Povijesni razvoj Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u RH

Kako navodi Lacković (2002.), nakon raspada bivše države raspali su se i veliki sustavi, kombinati, brojne zadruge i sl. te su posljedicom toga prekinute mnoge kooperativne veze, promijenjeni procesi izvođenja rada i svi ostali rekonstrukcijski postupci su trajali i još uvijek traju budući da se država nalazi u tranzicijskim problemima.

1995. godine donesena je „Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede“ te je njezina orijentacija usmjerena na liberalizaciji i usmjerenju težišta na obiteljska poljoprivredna gospodarstva koje su poticane raznim agrarnim i globalnim politikama, dodatno usporavanje procesa razvoja poljoprivrede nakon rata prouzročila su: ratna razaranja, spor gospodarski oporavak, zaostale mine, spor povrat bivših poljoprivrednika na svoje posjede te neadekvatne

¹<https://www.zakon.hr/z/1015/Zakon-o-obiteljskom-poljoprivrednom-gospodarstvu> (06.07.2023.)

agrarne mjere, samim time smanjili su se proizvodnja i broj obradivih površina te se je iznimno povećao uvoz a smanjio izvoz.² Budući da je Republika Hrvatska još uvijek relativno mlada država, a opće je poznato kako je poljoprivreda djelatnost za čije je operacijske zahvate ponekad potrebno i više od godine dana bavljenja, kada se neka osoba uključi u rad poljoprivrede potrebno je minimalno godina dana kako bi se uočio i donekle shvatio način funkcioniranja rada u poljoprivredi. Kada se uzmu u obzir čimbenici kao što su: dinamično tržište, stalne promjene cijena, nepovoljni vremenski uvjeti od kojih poljoprivreda uvelike ovisi te stalni pritisci tržišta poput: sigurnosti, vrijednosti, kvalitete, podrijetla te ostalih čimbenika, može se reći kako je poljoprivreda vrlo zahtjevna i komplicirana djelatnost za obavljanje.

2.2. Utjecaj ekološke i održive poljoprivrede za razvoj Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

Kako navodi Znaor (1996.) ekološka poljoprivreda je koncept poljoprivredne proizvodnje koji je vrlo složen i čija bit nije samo izostavljanje kemikalija u procesu proizvodnje, već sveukupno gospodarenje kojim će se takav koncept postići. Takav koncept proizvodnje obično traje duže od normalnog, budući da je potrebno puno više vremena kako bi proizvod dozreo i bio spreman za tržište i konzumaciju, jer proizvodi koji se prskaju pesticidima i raznim drugim tvarima sazriju brže s obzirom na kemikalije i supstance koje sadrže u svom sastavu.

Samim time proizvođači koji svoj model poslovanja baziraju na ovaj način imaju hendikep vremenskog čimbenika, odnosno proizvođači koji u svojim poslovnim procesima koriste pesticide i sl. mogu svoj urod ubrati prije onih koji ga ne prskaju. Također osim navedenog hendikepa tu su još: niži prinosi, veći potrebi za prostorom, manja otpornost na bolesti i štetočine, zahtjevnije upravljanje i još mnogi drugi.

Ekološka i održiva poljoprivreda ima brojne prednosti kao što su: očuvanje resursa i okoliša, zdravstvene prednosti (hrana s manje ostataka pesticida i kemikalija), kvaliteta hrane te dugoročna održivost kao najvažnija, jer kako navodi Europska komisija ona potiče:

- Odgovorno korištenje energije i prirodnih resursa,
- Održavanje bioraznolikosti
- Očuvanje ekološke ravnoteže u regijama
- Povećanje plodnosti tla

²<https://hrcak.srce.hr/file/50906> (06.07.2023.)

- Održavanje kvalitete vode³

Samim time ekološki i održivi način poljoprivredne proizvodnje u dugoročnoj praksi potiče visoke standarde kada je u pitanju dobrobit životinja. Naprimjer ukoliko se smanji broj površina koje se prskaju pesticidima u blizini livada na kojima obitavaju razne jedinke koje sudjeluju u održavanju cjelokupnog ekosistema na načine da proizvode med, sudjeluju u hranidbenom lancu, oprašuju cvjetove i sl. njihov život biti će kvalitetniji, a populacija će se prilagoditi normalnim brojkama te će naposljetku sve to odraziti na čovjekovu kvalitetu života.

Stručna podrška Ministarstva poljoprivrede navodi kako ekološka proizvodnja uključuje sve metode proizvodnje pri čemu su one ekološki, ekonomski i društveno prihvatljive. Ekološka proizvodnja uključuje primjenu agrotehničkih mjera i sustava koji optimalno koriste plodnost tla i dostupnu vodu u tlu. U ekološkoj proizvodnji daje se prednost prirodnim svojstvima biljaka životinja te samog okoliša s ciljem povećanja prinosa i otpornosti biljaka koristeći prirodne sile i zakone, uz poštivanje propisa uporabe ekoloških gnojiva i prirodnih sredstava za zaštitu bilja i životinja u skladu s međunarodnim normama i načelima.⁴ Povezivanje ekološke poljoprivredne proizvodnje i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava izvodi se na način da se implementiraju ekološke metode uz manje resursa što smanjuje ekološki otisak. Potporama lokalnim tržištima može se omogućiti snažnija distribucija ekoloških proizvoda, tj. poticanje bioraznolikosti u kombinaciji s očuvanjem tradicionalnih tehnika uz istovremeno poboljšanje životnih uvjeta obitelji na selu, takva sinergija omogućuje održivu budućnost poljoprivrede.

Da bi ovakav model gospodarstva zaživio i naposljetku bio održiv, doneseni su brojni pravilnici, uredbe, strategije i sl. jedna od njih je i Europski zeleni plan koji jamči:

- do 2050. nema neto emisija stakleničkih plinova
- gospodarski rast nije ovisan o uporabi resursa
- nijedna osoba ni regija nisu zanemarene⁵

Europski zeleni plan zamišljen je kako bi pomogao u dobrobiti i zdravlju građana te budućih generacija kojima će se osigurati normalni uvjeti za život kao što su: čista voda, svjež zrak, biološka raznolikost, zdrava i cjenovno pristupačna hrana, energetske učinkovite zgrade s čišćom energijom te brojni drugi. Jedna od strategija pomoću kojih se nastoji podržati održivi razvoj je strategija „od polja do stola“, odnosno strategija u kojoj bi se postiglo nešto slično kao „just in time“ poslovni model tj. model u kojem bi hrana u što kraćem mogućem roku bila dostavljena na stol nakon što je ubrana u polju.

³https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organics-glance_hr (06.07.2023.)

⁴<https://www.savjetodavna.hr/2018/11/28/uloga-i-znacaj-ekoloske-proizvodnje/> (06.07.2023.)

⁵https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr (06.07.2023.)

Strategija je zamišljena na način da se novom tehnologijom, znanstvenim otkrićima te kombinacijom tih čimbenika s povećanjem javne svijesti i potražnjom za održivom hranom, doprinese novim vrijednostima i pridonosi koristi svim dionicima tog projekta.

Sama strategija ima za cilj ubrzati prijelaz na održivi sustav hrane koji bi trebao:

- imati neutralan ili pozitivan utjecaj na okoliš
- pomoći u ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi njihovim utjecajima
- preokrenuti gubitak bioraznolikosti
- osigurati sigurnost hrane, prehranu i javno zdravlje, osiguravajući da svatko ima pristup dovoljnoj, sigurnoj, hranjivoj i održivoj hrani
- očuvati cjenovnu dostupnost hrane uz stvaranje poštenijeg gospodarskog povrata, poticanje konkurentnosti sektora opskrbe EU i promicanje poštene trgovine⁶

Slika 1. Strategija „od polja do stola“



Izvor: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_hr (06.07.2023.)

Slika 1. prikazuje kako će se strategijama programa „od polja do stola“ smanjiti gubitak hrane te preventivno upravljanje otpadom, osigurati održiva proizvodnja hrane, održivost konzumacije hrane i održivost procesa i distribucije hrane.

⁶https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_hr (06.07.2023.)

2.3. Značaj Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva lokalnoj zajednici

Veliku ulogu u lokalnoj zajednici čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva kada je riječ o svježoj uzgojenoj i pravilno tretiranoj hrani, budući da danas svjedočimo vremenima u kojima ljudi svojim načinom života imaju sve manje vremena spremati hranu, a sve više se okreću konzumaciji hrane u restoranima i lancima brze prehrane.

Hrana koja je lokalno uzgojena stvara vrlo važne gospodarske prilike, pruža zdravstvene prednosti te pomaže u smanjenju utjecaja na okoliš, također pomaže okupiti zajednicu i daje ljudima priliku da naprave razliku, samim time mnogi ljudi smatraju da je lokalna hrana ukusnija i traje dulje.⁷ Neke od prednosti su:

- Zdravstvene – hrana koja je uzgojena na lokalnim poljima sadrži manje pesticida, ne sadrži konzervanse budući da se ne prevozi daleko, lokalno uzgojena hrana ima veći broj hranjivih tvari od one koja je uzgojena na velikim površinama, lokalno uzgojena hrana većinom se uzgaja u sezoni, npr. grožđe je proizvod vinove loze za koji je normalno da dozrijeva samo u kasnu jesen a ne tokom cijele godine kako je danas dostupno.
- Okolišne – velika bioraznolikost raznih insekata, smanjen utjecaj na okoliš budući da hrana koja se lokalno proizvede ne treba proći dugačak put do stola, kada lokalni proizvođač uzgaja hranu osobno, shvaća važnost i razumije način proizvodnje i vrijeme koje je potrebno za neku namirnicu.
- Ekonomske – kupovinom lokalne hrane sam prihod ostaje u lokalnoj zajednici te se na taj način potiče malo poduzetništvo, stvaraju radna mjesta za lokalno stanovništvo, što pridonosi pomoći lokalnoj zajednici pri zaposlenju i opskrbi drugih lokalnih poduzeća.
- Društvene – podržava lokalne obitelji budući da je to obiteljski posao, pa i sam način života, tj. spaja zajednicu budući da poljoprivrednici vrlo često razvijaju bliska prijateljstva s dionicima u radu, što potiče osjećaj pripadnosti zajednici. Poboljšava sveukupno blagostanje spoznajom da proizvođači doprinose svojoj lokalnoj zajednici te njezinom gospodarstvu i okolišu što dodatno očvršćuje osjećaj pripadnosti zajednici.

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva u lokalnim zajednicama čine dio infrastrukture na način da pružaju mogućnost zaposlenja i prihoda lokalnom stanovništvu, svojim opstankom

⁷<https://sugartownstrawberries.com/importance-of-local-farms> (06.07.2023.)

sprječavaju odlazak mladih u gradove i inozemstvo te doprinose očuvanju lokalne tradicije, kulture i samog identiteta. Osim što obiteljska poljoprivredna gospodarstva proizvode i prodaju hranu, ona također mogu biti i sve više su dio turizma. Budući da se u današnjim vremenima nije dovoljno baviti se jednom djelatnošću kako bi preživjeli i nešto više steklo, većina poljoprivrednika svoju djelatnost odlučili su proširiti turizmom radi ostvarenja dodatnog dohotka. Dobru podlogu tome čini podatak kako je Hrvatska većinom turistička zemlja i većinu svojih prihoda ubire od turizma.⁸

2.4. Pokretanje i opstanak Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva danas

U današnje vrijeme kada se paralelno događaju rat, inflacija, poskupljenje repromaterijala, globalno zatopljenje i ostali važni parametri za poljoprivredu, iznimno je teško opstati na tržištu, a kamoli pokrenuti nešto novo od temelja. Krajem 2022. godine na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu studentska udruga održala je konferenciju s ciljem upoznavanja šire javnosti kako pokrenuti vlastito obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo. Istaknuto je, kako je najveći problem u pokretanju obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva financijska sredstva, jer oni koji ne naslijede gospodarstvo od roditelja kreću od nule, a tu su potrebni: stoka, mehanizacija, oprema, infrastruktura i sl., a za kasniji opstanak treba pronaći dobar izvor dodane vrijednosti putem neke od inovacija.⁹

Za opstanak Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva udruga „ŽIVOT“ navela je petnaest točaka:

- Dijalog
- Konsenzus
- Bolji pregovarački status
- Prodaja/zakup poljoprivrednog zemljišta
- Stabilan i siguran otkup
- Kontrola uvoza i tržišta
- Isplate u roku
- Više potpora
- Podrška lokalnoj proizvodnji/preradi/prodaji

⁸<https://vlada.gov.hr/vijesti/prihodi-od-stranih-turista-u-2022-od-13-1-milijardu-eura-premasili-i-2019/38067> (06.07.2023.)

⁹<https://gospodarski.hr/rubrike/ostalo/najveci-problem-mladih-za-pokretanje-opg-a-su-financijska-sredstva/> (12.07.2023.)

- Zabrana klanja podmlatka
- Povoljni kreditni uvjeti putem Poljoprivredne banke
- Ojačati domaći uzgoj/rasad/sjemenarstvo
- Obrazovanje mladih i školski sustav
- Novi porezni sustav
- Pravna borba

Primjenom i provođenjem ovih petnaest točaka infrastruktura Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava bila bi čvršća, precizno usmjerena i postavila jasne ciljeve. Ovih petnaest točaka od iznimne je važnosti za opstanak obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Republici Hrvatskoj, a prve tri točke su temelj svih ostalih. Prije svega uvijek treba razgovarati s ostalim ljudima na smiren način sa strpljenjem umjesto svađa i sl. također putem takvog dijaloga može se postići odlična suradnja među poljoprivrednicima što za sobom opet vodi prema boljim pregovaračkim statusima odnosno konkurentnijom organizacijom malih proizvođača (Salaj i Kovač, 2017:650).

2.5. Prilike za razvoj Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

U današnje vrijeme Obiteljska poljoprivredna gospodarstva imaju znatan broj prilika za daljnji rast i razvoj u odnosu na prošla vremena i sisteme, pa tako današnji Obiteljski poljoprivredni gospodarstvenici svoje prihode mogu povećati raznim potporama u ruralnim mjestima kroz mnoge programe razvoja kojima mogu unaprijediti poslovanje, modernizirati opremu i sl. Zatim EU fondovi koji Hrvatskoj kao članici unije omogućuju pristup istima kroz financijske podrške za različite projekte. Tu je i ekološka poljoprivreda koja je prethodno navedena, također tu spadaju i kombinacija agroturizma s ruralnim turizmom te naposljetku direktna prodaja putem lokalnih tržišnih kanala kao što su tržnice ili vlastite trgovine.

No kao jedan od nedostatka poljoprivrednicima kako bi krenuli u provođenje programa razvoja je poticanje mladih, dovoljno motiviranih poljoprivrednika, koji su spremni uvesti novine u poslovanje, budući da su mladi, spremniji su preuzeti na sebe rizik kako bi obogatili svoju primarnu proizvodnju s ostalim djelatnostima (Hadelan i sur., 2019). Ukoliko je poljoprivrednik obrazovaniji i mlad, sposobniji je pronaći lakše načine u rukovanju s novinama i obratno.

Ministarstvo poljoprivrede u svom programu za ruralni razvoj je do sada je iznijelo dvadeset i dvije mjere pomoći poljoprivrednicima u njihovim najznačajnijim granama kao što

su: znanje i informacije, potpore za pružanje savjetodavnih usluga, sustavi kvalitete poljoprivrednih proizvoda, ulaganja u fizičku imovinu, potpore za obnovu poljoprivrednih zemljišta nastale prirodnim nepogodama, ekološki uzgoj i brojni drugi.¹⁰ Korištenjem mjera pomoći ruralnog razvoja na odgovoran i razuman način može se u kratkim rokovima doći do bilo kakvih oblika pomoći u poljoprivredi (financijskih, informativnih, obrazovnih i sl.), kako bi se poljoprivrednici koji su pogođeni nekim oblikom štete mogli što prije vratiti na svoj godišnji plan poslovanja.

¹⁰<https://ruralnirazvoj.hr/prr-2014-2020/mjere/> (12.07.2023.)

3. DONOŠENJE POSLOVNIH ODLUKA UNUTAR OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTVA

„Odlučivanje je po samoj definiciji proces koji traje određeno (dulje ili kraće) vrijeme, a završava donošenjem odluke. Trajanje procesa odlučivanja, zavisno od vrste odluka, kreće se u rasponu od djelića sekunde pa do dugotrajnijeg procesa koji se mjeri ne samo satima i danima već i mjesecima pa i godinama“ (Sikavica i sur., 2014:10). Kako navode Sikavica i suradnici svako odlučivanje je zaseban proces koji može trajati kraće ili dulje vrijeme, ovisno o kakvoj vrsti odluke se radi, odnosno neke operativne odluke zahtijevaju manje vremena potrebnog za donošenje odluke, dok je za one strateške potrebno puno više vremena kako bi se donijele, budući da se donose za period od više godina (Sikavica i sur., 2014:10).

3.1. Priroda, stilovi i rezultat odlučivanja

Jedan od većih problema je taj da odlučivanje proizlazi iz pretpostavke kako određeni menadžer predviđa budućnost, odnosno u kakvoj se neizvjesnosti nalazi te postojanje problema nedovoljnog broja informacija (Sikavica i sur., 2014). Ponekad se ljudi i sami nalaze u situacijama kada trebaju donijeti neku od bitnijih odluka, ali ih zbunjuje neizvjesnost budućnosti koja se može tek okvirno pretpostaviti, no niti jedna pretpostavka nije potpuno sigurna.

Prema Kadlec, postoje tri tipa menadžera:

- Drvosječe – tip menadžera koji pretpostavlja kako je nakon uspješnog razdoblja u poduzeću došlo do lijenosti i mlitavosti te je opterećeno svim viškovima, menadžer takvog tipa sve svoje akcije rješava u najbržem mogućem stilu s jednim fokusom – izvlačenje poduzeća iz kriznog razdoblja bez obzira kakve će biti žrtve. Stil je primjeren za poduzeća koja se nalaze u dubokoj krizi, a njegova obilježja su: dugoročan negativan tok novca, dugoročno poslovanje s deficitom te znatan pad prodaje.
- Holističari – vrsta menadžera koja pretpostavlja da postoje komunikacijski nedostaci u poduzeću s posljedicom loše suradnje, njihov način oporavka je poticanje suradnje među zaposlenicima i unošenje timskog duha. Stil je primjeren za poduzeća koja imaju lošu kvalitetu, negativan moral te sporost razvoja i odgovora na inovacije.

- Praktičari – tip menadžera koji smatraju nedovoljnu iskorištenost resursa kao razlog krize u poduzeću te isto tako nedovoljnu produktivnost i neadekvatan smjer strategije. Oni definiraju odgovornosti pojedinog zaposlenika, uvode kontrolu te optimiziraju poslovne procese. Stil je primjeren u poduzećima u kojima postoje neadekvatne strategije i kontrole s nepouzdanošću zaposlenika (Kadlec, 2021:111,112).

Tablica 1. Odlučivanje u današnjoj okolini

Današnja poslovna okolina
<ul style="list-style-type: none"> • Zahtijeva više velikih promjena putem novih strategija, reinženjeringa, restrukturiranja, spajanja, preuzimanja, smanjenja kompanija, novih proizvoda ili razvoja tržišta itd. <p style="text-align: center;">↓</p>
Odluke koje se donose unutar organizacije
<ul style="list-style-type: none"> • Temelje se na većim, složenijim, emocionalno osjetljivijim pitanjima • Donose se brže • Donose se u manje izvjesnoj okolini, manje je jasno koja će se sredstva koristiti i koji ishodi postići • Zahtijevaju više suradnje većeg broja ljudi uključenih u donošenje i provođenje odluka <p style="text-align: center;">↓</p>
Novi proces donošenja odluka
<ul style="list-style-type: none"> • Potreba je stoga, što niti jedan pojedinac ne posjeduje dovoljno informacija da bi mogao donijeti sve važne odluke • Potreba je stoga, što ni jedan pojedinac ne raspolaže potrebnim vremenom niti uživa takvo povjerenje da bi mogao uvjeriti mnoštvo ljudi da provedu odluku • Kao temelj dobre odluke manje koristi čvrste podatke i činjenice • Vodi snažan savez ljudi koji može djelovati kao tim • Dopušta da se kad je to potrebno, odluke razvijaju kroz pokušaje i pogreške te postupnim rastom

Izvor: Sikavica i sur. (2014): Poslovno odlučivanje. Zagreb: Školska knjiga d.d., str. 32-33

Da bi se prepoznali pravi menadžeri, koji će donijeti ispravnu odluku u pravo vrijeme potrebno je utvrditi posjedovanje njegovih sposobnosti, znanja i vještina temeljem kojih djeluje, odnosno bitno je njegovo obrazovanje i pogled na njegov stil upravljanja određenim procesima

i dinamikama aktivnosti koje izvodi u svom radu te kako se nosi sa upravljanjem ljudskim resursima (Kuka, 2012.). Stoga je važno za svakog menadžera posjedovati što veće znanje u svom segmentu, nastaviti svoje obrazovanje i nakon formalnog te imati pozitivna iskustva sa upravljanjem ljudskim resursima.

Stilovi vodstva kreću se u rasponu između demokratskoga i autokratskoga, no ovise o osobinama i karakteristikama koje svaki menadžer posjeduje te osobine njegovih suradnika i specifičnost situacije koja se nalazi pred njima (Sikavica i sur., 2014). Za neke odluke je najbolje da ih odluči menadžer unutar svoje perspektive kao što su strateške, povjerljive i hitne odluke, dok bi se sa svojim suradnicima trebao porazgovarati pri donošenju operativnih, razvojnih i kreativnih odluka.

Postoje tri definicije odluka:

- Izraz volje koji je proizvod nakon određene prosudbe odnosno čvrste namjere
- Zakonodavno rješenje ili presuda odnosno dekret
- Ishod koji je presudio¹¹

Svaka odluka prema Sikavici i sur. treba sadržavati sljedeće aspekte:

- Subjekt, objekt, strukturu ili sustav na koji se odluka donosi i koji odluku treba realizirati
- Aktivnosti koje treba izvršiti radi realizacije odluke
- Sustav ciljeva koje treba ostvariti preko realizacije odluke
- Sustav ograničenja ili limitirajućih čimbenika
- Termine, rokove, prostorne, vremenske kao i druge resurse
- Sustav materijalno-tehničkoga, financijskoga i drugog osiguranja realizacije odluke.

3.2. Proaktivni pristup odlučivanju (PrOACT)

PoOACT, odnosno proaktivni pristup odlučivanju je proces koji se odvija u 5 osnovnih elemenata: problem, ciljevi, moguće alternative, posljedice te kompromisi.¹² U proaktivnom pristupu problem je povezan s nekim poremećajem u promatranom sustavu ili u onom u kojem se djeluje (Sikavica i sur., 2014). Tako je posljedicom krize u Ukrajini došlo do problema nedostatka resursima kao što su: gnojivo, gorivo i žitarice te sve češće nestabilnosti na tržištu.

¹¹<https://jezikoslovac.com/word/64po> (28.08.2023.)

¹²<https://decision-lab.foi.hr/kratka-prica/proaktivni-pristup-odlucivanju> (28.08.2023.)

Ciljevi odlučivanja su definirani standardi koji se koriste prilikom stvaranja određenih verzija odluka, također provedbi istih i kontrole naposljetku. Od iznimne je važnosti da budu jasni, tipični i razumljivi prilikom svake zasebne situacije, također moraju biti mjerljivi kako bi se mogli uspoređivati sa prijašnjom i novonastalom situacijom nakon što se provede neka odluka (Bukal Milinović, 2015.). Tu je važno razumjeti način na koji rat može utjecati na Obiteljska poljoprivredna gospodarstva, identificirati strategije kako se nositi s utjecajem istog te procjena dugoročnih posljedica. Inačice koje se razmatranju trebaju se identificirati bez većih problema, odnosno pri bilo kakvoj kupnji u svojim razmatranjima već postoji što će se uzeti u obzir i koje su varijable poželjne (Sikavica i sur., 2014). Tako se kao odgovor na krizu u Ukrajini može kod problema male otkupne cijene služiti inačicama diverzifikacije kupaca, povećanja dodatne vrijednosti proizvoda, ili povećanje kvalitete proizvoda. Posljedice koje se mogu dogoditi nakon što je donesena određena odluka odnose se na pregršt ishoda koji su mogući, neki ishodi mogu zadovoljiti interese korisnika dok im drugi mogu naštetiti, odnosno mogu se dogoditi vrlo visoke oscilacije u odnosu na učinak svih posljedica bile one pozitivne ili negativne te ih se treba promatrati u cjelini (Gašljević, 2020). Zamjene znaju biti teške, ali pri donošenju odluka treba biti odlučan u izboru najboljih alternativa, pa tako donositelj odluke mora svaku zamjenu pažljivo razmotriti, mijenjati te usporediti što se njome može dobiti, a što izgubiti.¹³ Tako bi u poljoprivrednom sektoru mogli razmotriti između raznolikosti kultura ili produktivnosti, odnosno ukoliko se donese odluka za proizvodnju različitih kultura posjeduje se raznolikost proizvoda i smanjuje se rizik od gubitka usjeva, no opet treba se voditi računa o optimalnošću produktivnosti.

3.3. Odlučivanje u uvjetima rizika i nesigurnosti

Kako bi donijeli valjanu poslovnu odluku, prvo se mora isplanirati prema aktivnosti u poslovanju, budući da to pridonosi povećanju stupnja vjerojatnosti određenog uspjeha (Ribić i Pleša Puljić, 2020). Tako se postavljaju pitanja: Gdje sam sad? Kamo idem? I Kamo ću stići? kako bi se detaljnim promišljanjem i analizom odgovora došlo do spoznaje svrhe i ciljeva poslovanja. Odnosno u poljoprivrednoj proizvodnji ne može se tek tako zasaditi određena kultura, a da se za nju već nemaju budući planovi, tj. hoće li se prodati (ako će se prodati, kome

¹³https://ised-isde.canada.ca/site/corporate-social-responsibility/sites/default/files/attachments/AppendixA_casestudy.pdf (25.08.2023.)

će se prodati?), skladištiti (u kojim vremenskim razdobljima, kamo s robom nakon skladištenja?), ili će se njome služiti kao hranom za stoku.

„Rizik je jedna od okolnosti odlučivanja, smješten između sigurnosti i nesigurnosti“ (Sikavica i sur., 2014:270). Kako bi se pronašao savršen balans između rizika i nesigurnosti treba se uzeti u obzir rizik i nesigurnost o kojoj se radi, odnosno uzme li se za primjer da se radi o riziku i nesigurnosti budućih cijena gnojiva. Kako bi se od zemlje dobio obilan i kvalitetan urod potrebno ju je naravno i hraniti tvarima kao što su umjetna ili stajska gnojiva, kada se radi o umjetnim gnojivima njih se kupuje od dobavljača. Kako bi se smanjio rizik buduće cijene može se diversificirati izvore nabave, odnosno tražiti koji su sve dobavljači tih gnojiva u okolini, tj. da nisu predaleko kako se ne bi stvorili preveliki troškovi logistike. Također ukoliko postoji višak financijskih sredstava, mogu se stvoriti zalihe umjetnih gnojiva kada je nabavna cijena manja ili pratiti sezonske cijene istih.

Odlučivanje prilikom uvjeta nesigurnosti odvija se situacijom kada donositelj odluke nema informacije o stanju njegovog okruženja, u uvjetima ovakve situacije ne postoji ispravna mogućnost pri pronalasku kvalitetne informacije koja bi se utvrdila kao ispravna, pa se definiraju kriteriji kao što su: pesimizam (max/min), optimizam (max/max), minimalno žaljenje i racionalnost kao optimalni čimbenici donošenja odluka (Pažin, 2018).

3.4. Metode za odlučivanje u uvjetima nesigurnosti i rizika

Prema Sikavici i sur. odlučivanje u neizvjesnim uvjetima proizlazi iz više mogućnosti očekivanja različitih posljedica na odluke kada sam donositelj odluke nema na raspolaganju sve informacije koje mu omogućuju donošenje pravilne procjene o vjerojatnosti iste.

Kako bi bolje analizirali rizik, može se služiti metodama kao što su:

- Samostalne metode, odnosno analiza osjetljivosti, Monte Carlo analiza i analiza scenarija.
- Tržišne metode kao što je CAPM model, French model ili APT model
- Metode stvarnih ili realnih opcija, gdje se procjenjuje neto sadašnja vrijednost s uključivanjem troška kupljene opcije zajedno s njezinom vrijednošću koja se uspoređuje s ocjenom neto sadašnje vrijednosti bez opcija koje su uključene (Kadlec, 2021:22).

Tablica 2. Odlučivanje ovisno o stanju na tržištu

Stanje na tržištu			
		Visoka cijena	Niska cijena
Odluka	Kupiti umjetno gnojivo	Gubitak velikih financijskih odljeva	Smanjenje troškova nabave
	Odustati od kupovine umjetnog gnojiva	Pričekati manju cijenu na tržištu	Oportunitetni trošak

Izvor: Izrada autora

Tablica 2. odnosi se na donošenje odluke ovisno o trenutnom stanju na tržištu, odnosno donese li se odluka da će se kupiti umjetno gnojivo kada je cijena visoka, izgubiti će se velik dio vlastitih financija no ukoliko se odgodi kupnja može se pričekati vrijeme kada cijena na tržištu bude manja i kupiti po povoljnijoj cijeni. U donošenju odluke o kupovini umjetnog gnojiva kada je niska kupovna cijena, minimalizirat će se troškovi nabave te će se tako uštedjeti. Ukoliko se odustane od kupovine gnojiva kada je cijena na tržištu niska tada dolazi do oportunitetnog troška odnosno troška propuštene ili žrtvovane prilike.

4. POČETAK I OBILJEŽJA KRIZE U UKRAJINI

Situacija koja se danas događa u Ukrajini svoje početke vuče još od studenog 2013. godine kada je suočena s velikom prijetnjom nacionalne sigurnosti prosvjedima protiv proruskog predsjednika Viktora Janukoviča koji je kao odgovorom na prosvjed napustio svoje dužnosti.¹⁴ Predsjednik je nakon višemjesečnih prosvjeda naroda zaključio kako mora napustiti svoje mjesto kako bi zaustavio potencijalne sukobe.

Nakon što je napustio dužnost, Rusija je iskoristila priliku te uz podršku separatista zauzeli su vladine zgrade na Krimu te proglasili neovisnost središnje Vlade, što je rezultiralo kritike na zapadu budući da su anektirani Krim. Kasnije se separatističke snage šire na istok i borile se protiv Ukrajinske sigurnosne službe. Tijekom predsjedničkih izbora u svibnju 2014. ukrajinske snage vraćaju sporne teritorije dok SAD i Europska Unija šire ekonomske sankcije protiv Rusije.¹⁵

4.1. Politički i ekonomski uvjeti koji su doveli do krize u Ukrajini

Kada se govori o političkim i ekonomskim uvjetima koji su doveli do ukrajinske krize, postoji niz faktora koji su zajednički doveli do iste. Prvi i najvažniji bila je sama politika i korupcija u zemlji¹⁶ što dovodi do ogromne nestabilnosti i nezadovoljstva građana, zatim raslojavanje zemlje odnosno podjela Ukrajine na istočnu i zapadnu regiju koja ima različite političke, jezične i kulturne entitete¹⁷. Nakon toga pitanje približavanja Ukrajine Europskoj Uniji čiji je Sporazum o približavanju Janukovič odbio potpisati¹⁸. Naposljetku ruski utjecaj i ekonomski izazovi doveli su do početka krize u Ukrajini, budući da je Rusija imala vrlo značajan politički i ekonomski utjecaj te se nakon početka krize suočila s vrlo ozbiljnim ekonomskim izazovima kao što su: loše upravljanje, visoka razina korupcije, gubitak značajnih investitora te visoka stopa nezaposlenosti.¹⁹

¹⁴<https://www.bbc.com/news/world-europe-25182830> (21.06.2023.)

¹⁵<https://www.britannica.com/biography/Yulia-Tymoshenko> (21.06.2023.)

¹⁶<https://www.transparency.org/en/cpi/2014/index/ukr> (21.06.2023.)

¹⁷<https://www.rferl.org/a/ukraine-east-west-divide/25279292.html> (21.06.2023.)

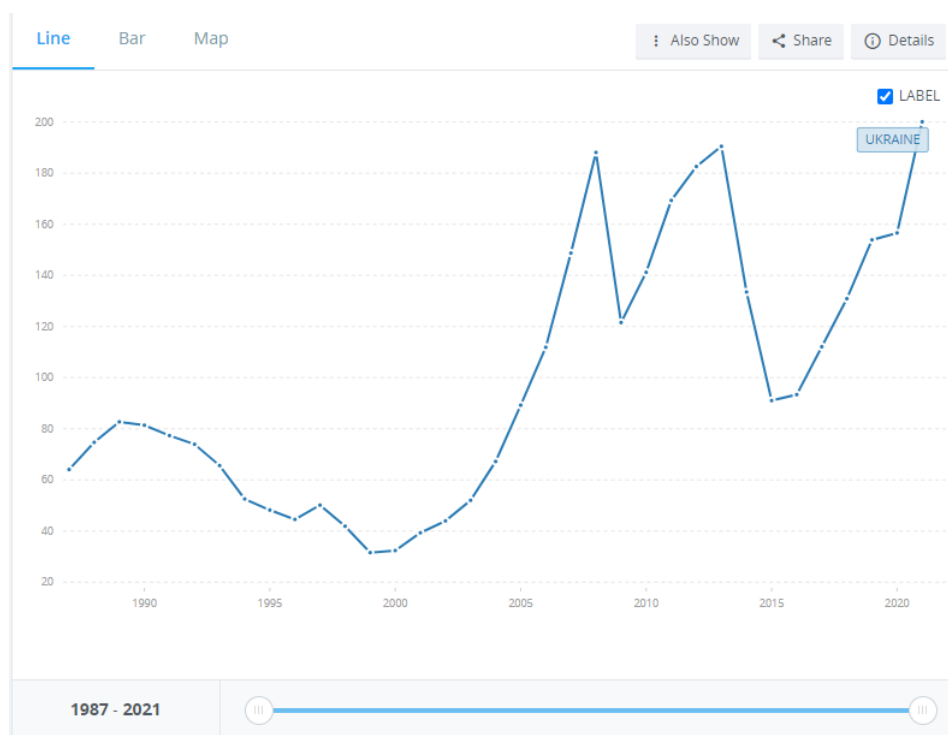
¹⁸<https://www.bbc.com/news/world-europe-25162563> (21.06.2023.)

¹⁹<https://wiiw.ac.at/economic-consequences-of-the-ukraine-conflict-dlp-3427.pdf> (21.06.2023.)

4.2. Utjecaj krize na ekonomiju i društvo Ukrajine

Ekonomija Ukrajine rasla je tokom godina sve do 2008. godine kada je izbila Svjetska financijska kriza, no to je vrijedilo za sve države pa i za Ukrajinu. Nakon toga BDP raste sve do 2013. godine kada iznosi 190,5 milijardi USD, te nakon toga pada sve do 2015. godine na 91,03 milijarde, tek mali pomak od 3 milijarde dolazi u 2016. godini, a dostignuće BDP-a iz 2014. Ukrajinska ekonomija doživljava tek 2021. godine, odnosno nakon 7 godina što je vidljivo na Grafikonu 1.

Grafikon 1. BDP Ukrajine



Izvor:

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=UA&name_desc=false&start=1987&view=chart (21.06.2023.)

Ove ekonomske oscilacije dovele su do velike humanitarne krize u Ukrajini koja traje i dan danas. Procjena je kako je od listopada 2015. najmanje 3,7 milijuna ljudi zahvaćeno krizom, a njih 3,1 milijun treba humanitarnu pomoć pa je tako dat prijedlog plana da se ljude koji su zahvaćeni ovim problemom zaštiti od sukoba prema civilima koji plaćaju najveću cijenu izgubljenim životima, omogućiti pristup potrepštinama kao što su voda, hrana, lijekovi te

skloništa u hitnim slučajevima. Također budući da je infrastruktura kao što su: voda, plin, struja i grijanje vrlo oštećena od posljedica sukoba obnovi i omogući ljudima što normalniji život u teškim vremenima.²⁰

4.3. Situacija danas te perspektive za rješavanje krize i budućnost Ukrajine

Rat u Ukrajini koji traje i danas „službeno je započeo 24. veljače 2022. oko 5 sati ujutro višestrukim raketnim te zračnim napadima, invazija je krenula na sjevernoj, istočnoj i južnoj strani. Glavna meta je Kijev te gradovi Kharkiv i Kherson.²¹ Prema zadnje objavljenim podacima 19. lipnja 2023. do sada je ranjeno više od 15.000 civila, ubijeno više od 9.000 ljudi i počinjeno oko 95.000 ratnih zločina.²² Ova okupacija sveukupno traje već 9 godina i nažalost kraj svega toga nije ni na vidiku.

Kao perspektivu rješavanja krize te bolju budućnost Ukrajine mogu se uzeti u obzir sljedeći elementi:

- Politika pomirenja – kako bi se postigla navedena politika, potrebno je uložiti ogromne napore među svim stranama koje s sukobljene, što bi uključivalo dijaloge, pregovore te naposljetku kompromis kako bi se sukob što prije riješio na miran način te isto tako odgovorne osobe moraju snositi odgovornosti i posljedice svega što je učinjeno u obje strane.
- Obnova gospodarstva – Ukrajinsko gospodarstvo je nakon 2013. i dugih 8 godina tek 2021. doživjelo vraćanje iznosa BDP-a kakav je bio, a samo godinu nakon toga zadesio ih je rat te je gospodarstvo ponovo pretrpjelo ogromne gubitke koji su sve veći iz dana u dan. Pod obnovom gospodarstva smatra se: privlačenje investicija, jačanje i poticanje privatnog sektora, osnaživanje poslovnog sektora i od velike važnosti smanjenje korupcije. Održivim gospodarskim modelom mogla bi ponovo stvoriti nova radna mjesta, smanjiti siromaštvo i podići razinu kvalitete života stanovništva.
- Jačanje državnih institucija – što uključuje vladu, pravosudni sustav, policijske i vojne snage te javnu upravu kako bi se uspostavila vladavina prava, osigurala odgovornost te stvorilo povjerenje građana u državne institucije.

²⁰<https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-overview-2016-november-2015-enuk> (21.06.2023.)

²¹<https://www.theguardian.com/world/2022/feb/24/war-ukraine-kyiv-map-where-has-russia-attacked> (21.06.2023.)

²²<https://war.ukraine.ua/> (21.06.2023.)

- Socijalna kohezija – pod pojmom socijalne kohezije smatraju se promicanje tolerancije, jednakosti pred zakonom i suočavanje s interkulturalnim pitanjima kulturnih i etičkih podjela. Sigurno, besplatno i svima pristupačno obrazovanje, zdravstvena skrb i socijalna zaštita koji su najvažniji aspekti kako bi se novo i bolje društvo što prije integriralo i izgradilo održivu budućnost ne samo za sebe već i za buduće naraštaje (Gregurović, 2023).

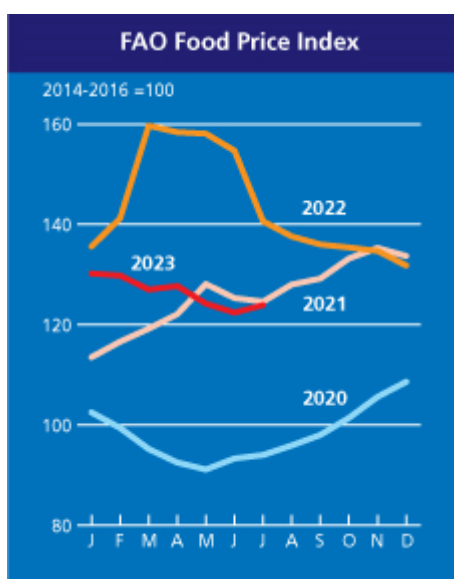
4.4. Početak rata i utjecaj krize na Europu

Ujutro 24. veljače 2022. godine, Rusija je započela invaziju na teritoriju Ukrajine putem kopnenih i zračnih operacija usmjerenih na ključne gradove poput Odesse, Kharkiva i Mariupolja. Prema izvješćima vlasti, do podneva tog dana zabilježeni su deseci smrtnih slučajeva među vojnicima i nekoliko civilnih žrtava. Istovremeno, došlo je do masovnog egzodusa civilnog stanovništva.²³ Današnje suvremeno ratovanje sa sobom nosi velike žrtve i gubitke već u prvim satima, također pokreće velik val iseljništva odnosno migracije. U ožujku 2022. godine nakon mjesec dana rata ubijeno je najmanje 441 civila, Rusija prisiljena promijeniti ratne ciljeve unatoč oštrm otporu ukrajinskih snaga, svoj fokus prebacuje na regiju Donbas odakle je 2014. godine krenula pobuna ruskih separatista. Zbog sukoba je izbila globalna kriza hrane te je ukrajinska vlada najavila kako će zabraniti izvoz većine svojih poljoprivrednih proizvoda, a svjetske cijene hrane dosežu rekordnu visinu što se može vidjeti na slici 3.²⁴ Kako je Ukrajinska vlada najavila zabranu izvoza svojih poljoprivrednih proizvoda, za samo nekoliko mjeseci dogodilo se suprotno i žitarice iz Ukrajine ubrzo su preplavile tržište Europe.

²³<https://www.cnn.com/2022/02/24/russian-forces-invade-ukraine.html> (10.07.2023.)

²⁴<https://www.weforum.org/agenda/2023/02/ukraine-war-timeline-one-year/> (10.07.2023.)

Slika 2. FAO indeks cijena hrane



Izvor: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (07.09.2023.)

Na slici 2. prikazan je FAO indeks cijena hrane, pri čemu je za referentnu cijenu hrane postavljeno razdoblje cijena hrane u periodu od 2014. do 2016., mogu se uvidjeti visoko rastuće oscilacije u cijenama hrane 2022. kada je krenula kriza u Ukrajini u odnosu na ostale godine. Prosječne cijene hrane kretale su se od 90 do 130 bodova, dok je početkom rata u Ukrajini indeks cijena narastao na čak 160 bodova što je vrlo veliki porast u odnosu na prethodne.

Krajem srpnja 2022. Ukrajina u dogovoru sa Rusijom ponovno otvara luku u Crnom Moru u nadi kako će olakšati globalnu svjetsku krizu izvozom svojih žitarica. Također osim ponovnog otvorenja luke, otvara se i zajednički koordinacijski centar za izvoz ukrajinskih žitarica u Turskoj kao dio sporazuma koji podržavaju Ujedinjeni Narodi.²⁵

U siječnju 2023. Svjetska organizacija za hranu i poljoprivredu navodi kako je njezin indeks hrane dosegao rekord 2022. godine i to povećanje od 14,3% u odnosu na 2021. Isto tako navode kako su cijene hrane porasle odmah nakon invazije. Svjetska banka upozorava kako bi globalno gospodarstvo moglo pasti u recesiju 2023. godine.²⁶

Početak lipnja 2023. dogodio se incident na ukrajinskoj brani Nova Kakhovka. Kako prenosi BBC news, Ukrajinska vojska i NATO optužuju Rusiju za puknuće brane dok Rusija navodi kako je Ukrajina sama izvela taj manevar. Puknućem brane voda se slijevala nizvodno u smjeru grada Khersona poplavljujući za sobom desetak sela i gradova te mnogobrojna poljoprivredna zemljišta na kojima su različite kulture čija se žetva bližila. Također tisuće ljudi

²⁵<https://www.dw.com/en/russia-ukraine-updates-ukraine-resumes-operations-at-3-ports-for-grain-shipment/a-62608707> (10.07.2023.)

²⁶<https://www.weforum.org/agenda/2023/02/ukraine-war-timeline-one-year/> (10.07.2023.)

su evakuirani iz svojih domova, a analitičari procjenjuju ogromnu štetu te ukazuju kako će trebati desetak godina kako bi se stvari vratile na normalu.²⁷

Nakon što je počela invazija Rusije na Ukrajinu dogodili su se do sad neviđeni skokovi cijena na globalnom tržištu, iz mjeseca u mjesec cijene se toliko brzo mijenjaju da ih analitičari više ne mogu popratiti i iznijeti neke procjene koje će vrijediti. Može uvidjeti kako se današnje promjene na globalnom tržištu događaju vrlo brzo i sve ih je teže pratiti, a posljedice koje dolaze njihovom promjenom su sve učestalije i teške za predvidjeti i kontrolirati.

4.5. Utjecaj krize na sektor poljoprivrede u RH

Nakon što je Odbor za poljoprivredu Hrvatskog sabora proveo 51. sjednicu koja se odnosi na stanja u sektoru ratarstva i stočarstva, predsjednica Marijana Petir ukazala je kako uz strukturalne probleme s kojima se bori Hrvatska poljoprivreda kao što su: neloyalna konkurencija, nepoštena trgovačka praksa, slabo udruživanje proizvođača te neprepoznavanje značaja lokalno proizvedene hrane, mora dodatno nositi i sa krizom u Ukrajini koja će uzrokovati velikim rastom cijena hrane, što se kasnije i dogodilo.²⁸ U Hrvatskoj građani još uvijek ne shvaćaju važnost kupovine domaće odnosno lokalne hrane, kupovinom lokalne hrane podiže se svijest o važnosti kupovine domaćih proizvoda koji su kvalitetniji i zdraviji od onih uvoznih, samim time smanjuje se uvoz i podiže stupanj gospodarske samostalnosti. Također kupovinom hrane koja je uzgojena na domaćim poljoprivrednim zemljištima potiče se razvoj lokalnih poljoprivrednika i ojačavamo distribucijsku mrežu domaćih proizvoda.

Budući da je Hrvatska još uvijek relativno mlada država postoje problemi koji još uvijek nisu riješeni, a postojali su u bivšoj državi Jugoslaviji. Prelazak sa kombinacije tržišno-planskog na tržišno gospodarstvo doveo je poljoprivrednike u situaciju kada moraju sami planirati što će, kako i za koga proizvoditi. Isto tako ljudi koji se danas bave poljoprivredom su relativno starije populacije koju obilježava trend manjka obrazovanja odnosno većina poljoprivrednika ima završeno samo osnovno obrazovanje, pa im tako uza sve ostale parametre kao što su: nedostatak moderne tehnologije, prosječna plaća, udio zemljišnih posjeda, promjene na tržištu i ostali dodatno otežavaju opstanak i rast (Puškadija, 2022). Trend sve starijih poljoprivrednika posljedica je mentaliteta bivše države. Kroz empirijski dio rada, pojedini vlasnici Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava očitovali su se kako je poljoprivreda jedino

²⁷<https://www.bbc.com/news/world-europe-65818705> (10.07.2023.)

²⁸<https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/rat-u-ukrajini-donosi-dodatne-probleme-hrvatskoj-poljoprivredi-sto-nam-je-ciniti/74797/> (10.07.2023.)

što oni znaju raditi i na tome će ostati cijeli život. Takvu percepciju je potrebno mijenjati poticanjem mladih poljoprivrednika stimuliranjem bespovratnim sredstvima kao što se to do sad radi no u većem postotku kako bi ih zadržali da proizvode svoje proizvode unutar države, a ne primoranošću ostvarivanja svog dohotka u inozemstvu. Također birokracija je izniman problem, odnosno opterećenje poljoprivrednika nametima kao što su visoki porezi koji se plaćaju na inpute i outpute u proizvodnji i trgovini.

Samo mjesec dana nakon što je izbila kriza u Ukrajini, Hrvatska poljoprivredna komora objavljuje članak o rastu cijena svinjskog mesa koji je započeo u Europskoj Uniji i koji će se nastaviti paralelno s ratom.²⁹ U članku su iznesene teme i mjere pomoći sektoru s ciljem održivog poslovanja koje su sljedeće: osmišljavanje mjera za osiguranje zaliha životinjske hrane, povećanje proizvodnje domaće stočne hrane te aktivacija dostupnih mehanizama koji će biti podrška u slučaju jačanja krize te isto tako mjere za poljoprivrednike koji su odlučili napustiti proizvodnju svinjskog mesa.³⁰ U svrhu pružanja podrške sektoru svinjogojstva, implementacija mjera pomoći može se proširiti kako bi se potaknuo održivi rast i konkurentnost poduzetnika u toj industriji. Konkretno, pružanje subvencija za nabavu specijalizirane mehanizacije, kao što su hladnjače, moglo bi rezultirati značajnim unaprjeđenjem skladištenja proizvoda i povećanjem kapaciteta za dugoročnu pohranu hrane, pridonoseći time povećanju stabilnosti opskrbe.

Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju u rujnu objavljuje programsko razdoblje uz mogućnost korištenja bespovratnih potpora i investicijskih zajmova poljoprivrednicima zbog utjecaja ruske agresije prema Ukrajini. Posljedice ruske agresije koje je istaknula agencija su: porast cijena energenata, inputa, sirovina, poremećaju u opskrbnim lancima te klimatske nepogode koje su ugrozile dohodak i opstojnost poljoprivrednika.³¹ Kao što je predloženo, agencija je donijela kvalitetne mjere bespovratnih potpora i zajmova, no važno je da se te mjere iskoriste na kvalitetan način s dugoročnim ciljevima odnosno da se nabavi potrebna mehanizacija koja će im osigurati ne samo trenutni opstanak na tržištu već i dugoročnu održivost. Nakon izbivanja krize, Ministarstvo poljoprivrede objavilo je kako će zbog sukoba porasti cijene energenata i ostalih tržišnih poremećaja koji su vezani uz globalni rast cijena kukuruza i pšenice te rusko vlasništvo Fortenova grupe koje zapošljava oko 50.000 ljudi i upravlja velikim dijelom državnog poljoprivrednog zemljišta koje se koristi u

²⁹<https://komora.hr/rast-cijena-svinjskog-mesa-zapocao-u-eu-i-nastaviti-ce-se-zbog-rata-u-ukrajini/> (10.07.2023.)

³⁰<https://komora.hr/rast-cijena-svinjskog-mesa-zapocao-u-eu-i-nastaviti-ce-se-zbog-rata-u-ukrajini/> (10.07.2023.)

³¹<https://www.apprrr.hr/zajmovi-i-jamstva-za-osiguranje-likvidnosti-uslijed-porasta-troskova-energije-utjecaja-kriza-i-za-pripremu-sjetve/> (10.07.2023.)

Hrvatskoj.³² Izdavanje koncesija i upravljanje državnim poljoprivrednim zemljištima predstavlja ključnu temu u kontekstu održivog razvoja poljoprivrede i ruralnih područja. U pogledu vlasništva nad tim resursima, postoji važna debata o tome kako ih najbolje iskoristiti kako bi se osigurao stabilan i prosperitetan sektor poljoprivrede. Argumenti za ovakav pristup uključuju zaštitu interesa domaćih poljoprivrednika i osiguravanje dugoročne održivosti sektora.

Poslovni dnevnik na dan početka rata već navodi kako su cijene pšenice naglo porasle na svjetskim burzama, tj. cijena jednog bušela pšenice koji iznosi 35,24 litre porastao je za više od 5% odnosno na 9,35 američkih dolara što je najviša razina u odnosu na 2012. godinu. Također navode kako je Rusija uz Ukrajinu najveći izvoznik pšenice u svijetu te zajedno s njom ima udio od 29% globalnog izvoznog tržišta.³³ Posljedice izbijanja rata vidljive su već prvi dan na svjetskim burzama što dovodi do informacije kako se svjetske promjene sve brže prelijevaju na nacionalna gospodarstva, odnosno na lokalna i to je znak da svako gospodarstvo mora biti u toku sa ne samo nacionalnim informacijama već i svjetskim kako bi bilo u koraku s trendovima. Može se uvidjeti kako je nakon izbijanja krize u Ukrajini većina hrvatskih organizacija koje se bave poljoprivredom ubrzo dalo odgovor i donijelo pakete programa pomoću kojih će olakšati tržišnu situaciju u državi. Opće je poznato kako je ratarstvo pokretač svih ostalih djelatnosti koje su povezane poljoprivredom odnosno kako bi se poljoprivreda i njezina proizvodnja u ostalim podsektorima nastavila razvijati potrebni su esencijalni proizvodi iz polja kao što su žitarice, uljarice i ostali plodovi.

³²<https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/odbor-za-poljoprivredu-raspravljao-o-stanju-u-sektoru-stocarstva-i-ratarstva/5241> (10.07.2023.)

³³<https://www.poslovni.hr/svijet/cijene-psenice-snazno-porasle-nakon-invazije-na-ukrajinu-4326282> (10.07.2023.)

5. UTJECAJ KRIZE U UKRAJINI NA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU U OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA

Iznenadni početak ratnih zbivanja u Ukrajini, imao je značajan utjecaj na globalno gospodarstvo. Prije svega, uzrokovao je usporavanje gospodarskog rasta na samo 3,1% u 2022. godini, dok je predviđena stopa rasta bila oko 5%, zbog čega je OECD predviđao usporavanje na 2,2% u 2023. godini. Prema izvješću, rat je najviše utjecao na europsko gospodarstvo gdje se očekuje rast u 2023. godini od samo 0,3%.³⁴ Vidljivo je da je rat prouzročio iznimno značajan deficit gospodarskog rasta, iako on iznosi samo 1,9% u tekućoj godini, napravljen je veliki pomak planiranih stopa gospodarskog rasta u nadolazećim godinama. Jedan od također bitnijih gospodarskih utjecaja na Europsku Uniju je opskrba izazvana porastom cijena nafte i plina te utjecaj geopolitičkih prijetnji na povjerenje kućanstava, a i samo raspoloženje ulagača. Uza sve to još dolazi i humanitarna potreba za pomoći milijunima izbjeglica iz rata i sve veća potrošnja na sigurnost i obranu u novom energetsom sustavu Europske Unije.³⁵ Poskupljenjem cijena nafte i plina dolazi i do poskupljenja životnih standarda, odnosno troškovi života su sve skuplji jer se mora izdvojiti više novca za hranu koja je potrebna svakodnevno, prijevoz od kuće do posla, a također uza sve to po cijeloj Europskoj Uniji stigao je novi val migranata za koje se nikada ne zna što sa sobom nose tj. kakve su osobnosti i naravi što uvelike može utjecati na sigurnost svake države.

5.1. Makroekonomska događanja

Rast cijena hrane započeo je svoj rast krajem 2021. godine, inflacija cijena hrane do svibnja 2022. godine porasla je na 8,6%. Takav rast je zabilježen nakon kasnih 1980., i 1990. jedino kasne 2008. i rane 2009. kada se dogodila financijska kriza. Izvješće iz travnja 2022. prikazuje kako su se uzgajivači voća i povrća suočili sa stopama inflacije do 24%.³⁶ Ključni pokretači koji su doveli do ovakve inflacije su cijene energije i umjetnih gnojiva, visoka

³⁴<https://www.rand.org/blog/2023/03/consequences-of-the-war-in-ukraine-the-economic-fallout.html> (23.08.2023.)

³⁵<https://www.santander.com/en/press-room/insights/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-the-european-unions-economy> (24.08.2023.)

³⁶<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2022-0147/> (25.08.2023.)

potrošnja, tijesno tržište rada, spori opskrbni lanci te naposljetku sam rat između Ukrajine i Rusije koje su dvije države držatelji trećine svjetskog tržišta žitnih proizvoda.

Kao odgovor na visoku inflaciju Europska Centralna Banka podiže tri ključne kamatne stope za 75 baznih bodova³⁷ kako bi prilagodila monetarnu politiku s očekivanjima kako će se to i dalje događati zbog osiguranja pravovremenog povratka inflacije na ciljanu stopu od 2%. Također je navedeno kako će temeljiti svoju buduću politiku na evoluciji izgleda inflacije i gospodarstva. Budući da je ECB podigla kamatne stope to je dovelo do otežanih kreditnih uvjeta.

5.2. Mogući deflacijski uvjeti u bliskoj budućnosti/sadašnjosti

Deflacija obično slijedi poslije razdoblja dugoročne umjetne monetarne ekspanzije koje je većina gospodarstava doživjela tijekom pandemije. Jedna od mogućih teorija da bi se brzi rast cijena koji se dogodio 2022. mogao pretvoriti 2023. godine u deflaciju, budući da se globalni rast usporava, cijene hrane i energije mogle bi pasti, a nezaposlenost počinje rasti.³⁸ Usporavanje ekonomije, pogotovo usluga sektora moglo bi dovesti do kontrakcije BDP-a što bi opet dovelo do tehničke krize odnosno očekivani rast Kine bio je puno slabiji nego što se očekivalo.³⁹ Volatilnost cijena 2022. godine bile su izrazite pa se pretpostavljalo da će ove godine biti mirnije⁴⁰. Može se pretpostaviti kako će dolaskom zime cijene opet narasti budući da će se sve više građana grijati na plin, svoj odlazak na posao pješke ili biciklom zamijeniti automobilom, odnosno gradskim prijevozom.

5.3. Analiza cijena sirove nafte

Analize cijena sirove nafte od iznimne su važnosti, budući da predstavljaju ogroman utjecaj globalnog gospodarstva, financijska tržišta i energetske politiku u svijetu. Također ključni razlozi zbog kojih se rade analize nafte su: potrošnja energenata odnosno uvid u troškove koji se događaju u određenom gospodarstvu, perspektiva na globalnu ekonomiju,

³⁷<https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.mp221027~df1d778b84.en.html> (25.08.2023.)

³⁸<https://evolveefcs.com/2023/03/the-rising-risk-of-deflation-and-how-to-protect-your-money/> (25.08.2023.)

³⁹<https://www.china-briefing.com/news/china-h1-2023-economic-roundup-gdp-grows-5-5-on-steady-path-to-recovery/> (25.08.2023.)

⁴⁰<https://hr.bloombergadria.com/analiza/regija/20008/cijene-roba-u-2022-izrazito-volatilne-trziste-ce-ove-godine-biti-mirnije/news> (25.08.2023.)

planiranje za buduću nabavu potrebnih sirovina kako bi se špekuliralo na cijenama i potražnju za mogućim alternativama energenata kada dođe do prevelikog poskupljenja.

Grafikon 2. Cijene barela sirove nafte u razdoblju od pet godina na svjetskom tržištu



Izvor: <https://tradingeconomics.com/commodity/crude-oil> (24.08.2023.)

Grafikon 2. prikazuje cijene jednog barela sirove nafte tokom perioda od 5 godina gdje se mogu najbolje usporediti cijene, jedan barel iznosi 158,99 litara.⁴¹ Uzme li se za primjer da je cijena jednog barela prije rata iznosila 88,89\$ odnosno ta cijena je objavljena 21. veljače 2022. godine, dok je već 28. veljače jedan barel iznosio 112.11\$ što je poskupljenje od 24,72% u samo tjedan dana. Kada se to preračuna u eure cijena jednog barela prije rata iznosila je 81,85€, a samo tjedan dana nakon rata 103,23€, što je poskupljenje od 21,38€ po barelu.

Kada se to pojednostavi, znači da je spremnik goriva na dan 28. veljače u odnosu na 21. veljače, skuplji za 0,13€ po litri. Uzme li se obzir da je količina prosječnog spremnika automobila 50 litara, to znači da je u samo tjedan dana spremnik automobila pun goriva koštao skuplje za 6,5€ što je vrlo visoka razlika u odnosu na promjenu cijene goriva u samo tjedan dana.

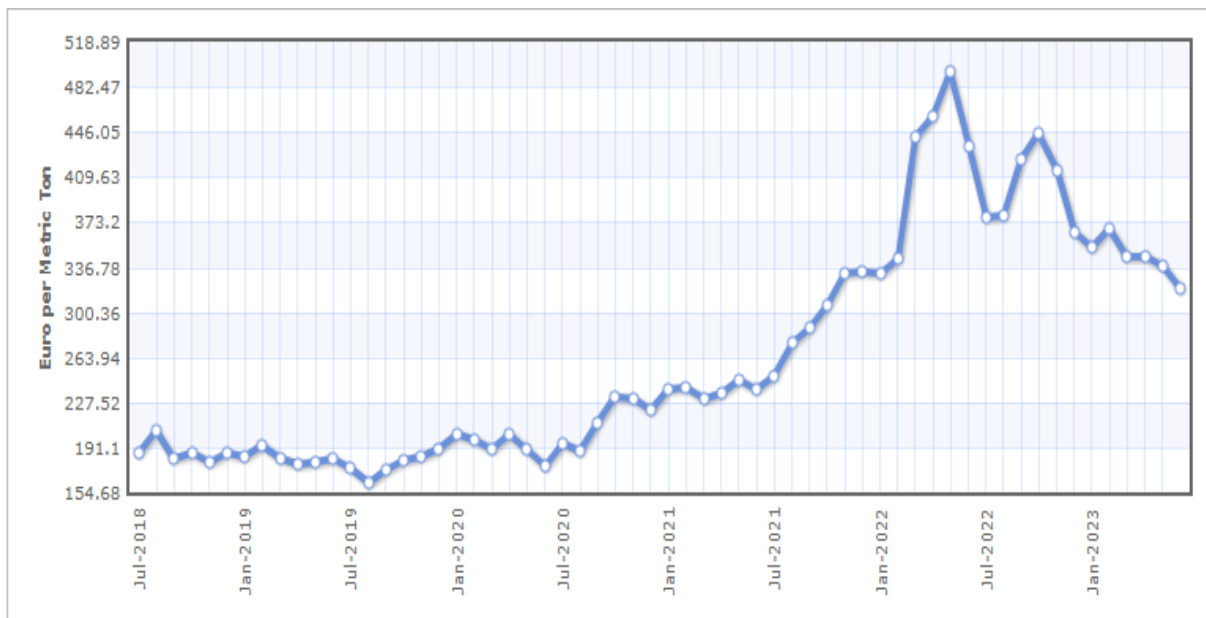
5.4. Analiza cijena žitarica

Analiza cijena žitarica radi se zbog nekoliko ključnih faktora: ona je osnovna prehrambena namirnica koja ima moć utjecaja na globalnu politiku i njezine sigurnosti na

⁴¹<https://www.metric-conversions.org/volume/us-oil-barrels-to-liters.htm> (24.08.2023.)

tržištu, također održava ekonomsku stabilnost svake države zasebno ovisno o količini koju posjeduje određena država.

Grafikon 3. Cijena žitarica u razdoblju od pet godina na svjetskom tržištu



Izvor: <https://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=wheat&months=60¤cy=eur> (24.08.2023.)

Grafikon 3. prikazuje cijene žitarica iskazane u eurima po toni tokom perioda od 5 godina. Uzme li se za primjer da je cijena jedne tone pšenice u veljači 2022. iznosila 344,31€/t a već u ožujku 2022. 441,35€/t što je poskupljenje od 97,04€/t odnosno 28,18%, može se doći do zaključka kako je početak rata u Ukrajini uvelike utjecao na cijene pšenice.

Kako se rat odvijao cijene pšenice su nastavile rasti sve do svibnja kada je cijena iznosila 494,18€/t, budući da u lipnju odnosno krajem lipnja već počinje žetva pšenice cijena pada na 376,32€/t budući da je sada ima na tržištu. Cijena nakon završetka žetve raste do listopada na iznos od 445,47€/t i od onda pada sve do veljače ove godine kada oscilira za desetak €/t te također nakon veljače nastavlja svoj pad.

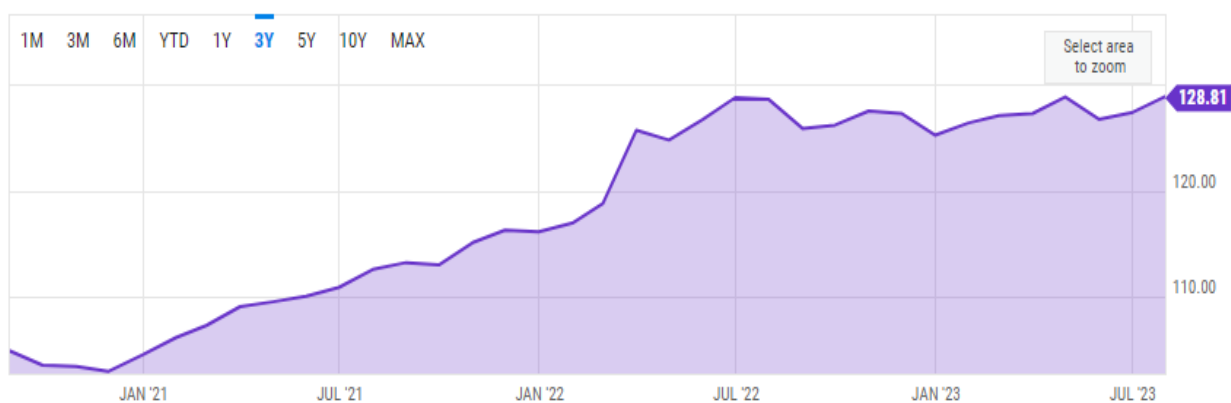
Budući da postoje dvije vrste pšenice, odnosno ozima koja se sije između rujna i studenog te jara koja se sije u ožujku⁴². Može se zaključiti kako u usporedbi sjetve 2022. i 2023. nema velikih oscilacija u cijenama što se tiče vremena sadnje, već je promjena cijene žitarice uzrokovana početkom ratnih zbivanja između Rusije i Ukrajine.

⁴²<https://www.kws.com/gb/en/consulting/sowing/sowing-wheat/> (24.08.2023.)

5.5. Analiza cijena transporta

Kao energenti i žitarice i transport ima ključnu ulogu u globalnoj ekonomiji, on je sastavni dio globalne trgovine, opskrbi države određenim inputima, logistici i gospodarstvu. Kada cijene transporta poskupe one se odražavaju na: cijene proizvoda, međunarodnu trgovinu, održivost i ekologiju, planiranje investicija, utjecaj na profitabilnost i mnogobrojne druge.

Grafikon 4. Cijene transporta u razdoblju od tri godine na svjetskom tržištu



Izvor: https://ycharts.com/indicators/europe_consumer_price_index_transport (24.08.2023.)

Grafikon 4. prikazuje cijenu troškova transporta u periodu od tri godine. Kao mjerilo cijene uzima se indeks potrošačkih cijena Europske Unije s baznom godinom 2015. Temeljem analize cijena transporta tokom posljednje tri godine može se povući paralela sa cijenama nafte koje rastu od studenog 2020. godine. Nakon što se cijena vratila na onu iz prosinca 2019. godine koja je iznosila prosječnih 58\$ po barelu kada je krenuo virus COVID-19 i nastupio „lock-down“ u većini zemalja, što je za posljedicu izazvalo prestanak rada većinu tvrtki osim IT sektora.

Indeks cijena transporta do studenog 2020. godine iznosio je najniži iznos od 103,06%, zatim neprestano oscilira s pozitivnom korelacijom koja danas iznosi 128,81% i predstavlja razliku od 25,75%. Može se zaključiti kako se tržište cijena transporta povećavaju sve više i nemaju silazni trend, razlog toga je i sve veća internet trgovina.

Prema navedenoj tablici može se zaključiti kako je internet trgovina sve više popularnija od odlaska u fizičku, budući da se može uštedjeti vrijeme i novac na različite popuste, također za vrijeme koje se treba odvojiti za odlazak u trgovinu postoji oportunitetni trošak odnosno ne mora se trošiti gorivo i vrijeme već se za to vrijeme može napraviti nešto drugo kao npr.

priprema ručka, spremanje kuće ili stana, odnosno odvajanje više vremena za prijatelje ili posvećivanje hobijima.

Tablica 3. Internet prodaja nasuprot fizičkoj kupovini

2022		
Year	Online Sales	Offline Sales
2012	5%	95%
2013	5.8%	94.2%
2014	6.5%	93.5%
2015	7.3%	92.7%
2016	8%	92%
2017	9%	91%
2018	9.9%	90.1%
2019	11.1%	88.9%
2020	14.2%	85.8%
2021	14.2%	85.8%
2022	16.1%	83.9%

Izvor: <https://www.zippia.com/advice/online-shopping-statistics/> (24.08.2023.)

Tablica 3. prikazuje podatke između trendova Internet kupovina i fizičkih kupovina odnosno odlaska u trgovinu. Uzme li se u obzir period godina od 2012. pa sve do 2019. što je razdoblje od sedam godina gdje je internet trgovina porasla za 6,1%, u odnosu na period od 2019. do 2022. što je razdoblje od tri godine gdje je internet trgovina porasla za 5%. Ovim podatkom može se doći do zaključka kako će se u nadolazećim godinama sve više odvijati internet kupovina u odnosu na onu fizičku odnosno odlaska u fizičku trgovinu. Kada povučemo paralelu između cijene goriva i transporta, vidimo kako je trend internet naručivanja robe dodatno utjecao na povećanje troškova transporta koji za sad nemaju silazni trend već naprotiv rastu.

5.6. Posljedice na opskrbu prehrambenih proizvoda

Kako navodi američka neprofitna medijska organizacija, Rusija i Ukrajina kombinirali su proizvodnju žita s ukupnom proizvodnjom za trećinu svjetskih potreba, također veliki su

proizvođači ulja za kuhanje, umjetnog gnojiva i stočnih žitarica kao što je kukuruz, a uza sve to vrlo su važni dobavljači za brojne zemlje Bliskog Istoka i Afrike.⁴³ Budući da je već tada cijena žitarica bila vrlo visoka, Rusija je napravila invaziju u najgore moguće vrijeme te je u prvih par mjeseci rata cijena žitarica porasla za gotovo 60%, dok su kukuruz i soja porasli za nekih 15-20% također pretpostavljaju da će neke zemlje Bliskog Istoka kao što je Jemen ostati bez dovoljno količine prehrambenih namirnica.

Snabdijevanje hranom te sve veće rastuće cijene pogodile su sve grane u proizvodnji, a najizraženije utječu gotovo sve potrošače s naglaskom na obitelji koje imaju niska primanja. (Novak, Hrustek i Kutnjak, 2023.). Može se uvidjeti kako je među prvim čovjekovim potrebama ona fiziološka za kisikom, pićem i hranom prema Abrahamu Maslow-u, pa je tako potreba svakog čovjeka na dnevnoj bazi da unosi hranu u svoj organizam koja ga pokreće, također obitelji koja imaju niska primanja iznimno pogađa poskupljenje hrane. Smatram kako će glad u svijetu zbog krize u Ukrajini najviše pogoditi zemlje kojima je svakodnevica problem hrane.

5.7. Posljedice gospodarskog razvitka

Budući da Rusija i Ukrajina imaju iznimno veliku ulogu na svjetskom tržištu kao proizvođači hrane, gnojiva i energije, imaju značajnu ulogu na europskom i svjetskom tržištu. Nakon izbijanja rata došlo je do refleksije okolnosti na nekoliko ključnih područja poljoprivrede, prehrane i lanca energetske opskrbe.

Ratna zbivanja koja su se reflektirala na ključnim sektorima su:

- logistika transporta,
- proizvodnja, prerada i skladištenje,
- tržište/maloprodaja
- ovisne usluge
- potrošači
- kvaliteta roba i usluga⁴⁴

Svaka djelatnost počevši od proizvodnje, prerade i skladištenja za sobom nosi neku drugu, pa tako kada se proizvodi npr. žito, treba ga posijati pomoću traktora i sijačice koji trebaju sirovinu kao što je gorivo odnosno dizel, nakon sijanja to isto žito treba prskati raznim

⁴³<https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2023/02/27/1159630215/the-russia-ukraine-wars-impact-on-food-security-1-year-later> (24.08.2023.)

⁴⁴<https://www.mdpi.com/2304-8158/11/14/2098> (24.08.2023.)

pesticidima kako bi bila otpornija na vremenske uvjete, bolesti i razne insekte. Nakon što žito dozrije, treba ga žeti te se nakon žetve prerađuje odnosno odvaja se ulazno kalo od čistog outputa te se sprema i skladišti, nakon skladišta roba odlazi na tržište tj. veleprodaju ili maloprodaju gdje je krajnji potrošači kupuju, a što je roba ili usluga kvalitetnija to je i sama cijena veća. Uostalom usluge koje su ovisne o hrani zahtijevaju rad ljudi i biti će značajno pogođene, smatram kako bi trebalo povećati podršku u budućnosti Ukrajine inovacijama i digitalnoj transformaciji kako bi se ublažio ljudski rad.

Analizom utjecaja krize u Ukrajini na poljoprivrednu proizvodnju u Obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, što je i tema istraživanja, temeljem rada provelo se kvalitativno istraživanje putem intervjua u kojem je sudjelovalo 10 ispitanika na području Virovitičko-podravske županije.

Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo je oblik organizacije gospodarskog subjekta koji je fizička osoba koja se bavi poljoprivrednom djelatnošću, svoj dohodak stvara samostalno te trajno obavlja navedenu djelatnost i ostale dopunske koje su povezane s njom, a koja je temelj korištenja vlastitih i/ili unajmljenih resursa u proizvodnji povezanih sa vještinama i znanja članova obitelji.⁴⁵

5.8. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je analizirati utjecaj ratnih događanja na području Ukrajine, koja su utjecaja na poljoprivrednu proizvodnju lokalnih Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Također cilj je razumjeti način na koji su se obiteljska poljoprivredna gospodarstva prilagodila i koju strategiju oporavka su izabrali kao odgovor na ratna zbivanja.

Zadatak istraživanja bio je proučiti teorijski okvir te ga povezati sa aktualnom i dostupnom literaturom, budući da se radi o relativno novoj temi. Također osim proučavanja literature, analizirao se utjecaj rata na Obiteljska poljoprivredna gospodarstva na način da su se identificirali specifični načini na koje je utjecala kriza u Ukrajini, odnosno čimbenici kao što su poljoprivredna proizvodnja, resursi, infrastruktura, gnojivo, energenti, opskrba hranom i sl. važni elementi. Istraživanje se odvijalo metodom intervjua, odnosno odlaskom na poljoprivredna gospodarstva i prikupljanjem informacija izravno od ispitanika. Nakon analiziranih prikupljenih podataka izvršila se je prosudba mogućih dugoročnih posljedica rata

⁴⁵<https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/obiteljska-poljoprivredna-gospodarstva/pitanja-i-odgovori/1322> (27.08.2023.)

na Obiteljska poljoprivredna gospodarstva, što podrazumijeva i njihove promjene u strategijama sadnje određenog postotka određene kulture te promjene u nabavnim i distributivnim lancima potrebnih resursa za proizvodnju i prodaju svojih proizvoda. Na posljertku svih sintetiziranih rezultata istraživanja izvedeni su ključne pretpostavke o samom utjecaju rata na Obiteljska poljoprivredna gospodarstva te su formilirane preporuke budućih strategijskih čimbenika.

5.9. Opis primljenih metoda i postupaka istraživanja

Metoda kojom se je istraživao utjecaj krize u Ukrajini na poljoprivrednu proizvodnju u Obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima bila je metoda intervjuja. Navedenom metodom se prikupljaju informacije izravnom komunikacijom između istraživača i sudionika istraživanja. Metoda je odabrana iz razloga dobivanja dubljeg uvida u stvarno stanje zbivanja, mišljenja i stavove sudionika te iskustva i buduće perspektive. Odabrana metoda koristila se u istraživanju iz razloga dobivanja kvalitativnih informacija koje je teško dobiti kvantitativnim metodama kao što je anketa.

Intervjuiranje je provedeno na način da se sastavilo deset baznih pitanja koja su se ispitivala vlasnike i članove gospodarstava te pod pitanja koja su ovisila u kojem smjeru se odvija intervju, također intervjuiranje je provedeno putem fizičkog odlaska na njihova gospodarstva vlasnika i njihovih članova i razgovora s istima.

Pitanja koja su se postavljala su sljedeća:

- Koja je primarna djelatnost vašeg Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva? (ratarstvo, stočarstvo, povrtlarstvo)
- Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vašu proizvodnju kultura/proizvoda?
- Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vašu distribuciju kultura/proizvoda?
- Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vašu opskrbu hranom?
- Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vaš razvoj?
- Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vaše poslovanje?
- Koje su Vaše promjene i izazovi u budućnosti u odnosu na posljedice krize?
- Koje su Vaše nove strategije upravljanja i planiranja u odnosu na posljedice krize?
- Na koji način ste uspjeli očuvati obiteljsku tradiciju u odnosu na posljedice krize?
- Koje su se promjene dogodile u odnosu na Vaše dobavljače i kupce?

5.10. Interpretacija rezultata istraživanja

Temeljem nepredvidivih gospodarskih i društvenih izazova, samo pitanje utjecaja rata u Ukrajini na obiteljska poljoprivredna gospodarstva dobiva izniman značaj. Lokalna obiteljska poljoprivredna gospodarstva predstavljaju temelj ekonomije koji čuvaju svoju tradiciju i običaje te pružaju osnovna prehrambena sredstva za preživljavanje. U uvjetima kada su ratne okolnosti nedaleko od nas, Obiteljska poljoprivredna gospodarstva se suočavaju s teškim prijetnjama koja ugrožavaju njihovu društvenu i ekonomsku održivost.

Ovaj diplomski rad usmjeren je prema razumijevanju implikacija koje sa sobom nose ratni sukobi na njihova gospodarstva. Temeljem provedenog istraživanja, koje podrazumijeva intervjuiranje sa deset lokalnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja rade zajedno sa svojim članovima obitelji, nastoji se prikazati kompleksnost problema te uvidjeti moguće strategije koje bi se mogle pokazati ključnima za njihov opstanak, preživljavanje i oporavak tokom i poslije ratnog perioda.

Kroz cjelokupnu analizu iskustava ispitanika, njihovih perspektiva i mišljenja, cilj je proširiti razumijevanje kako se obiteljska poljoprivredna gospodarstva snalaze u vremenima kada su nastupile izvanredne okolnosti te kako održati njihovu dugoročnu održivost. U nastavku rada predočiti će se glavni čimbenici iz intervjua te pružiti uvid u dublju interpretaciju navedenih rezultata u kontekstu teme diplomskog rada.

Kako bi se lakše prikazao uvid u zastupljenost određenih djelatnosti intervjuiranih osoba, izrađen je grafikon s glavnim podacima kao što su: postotak djelatnosti u odnosu na najzastupljeniju kojom se bave, tj. ratarstvo, stočarstvo i povrtlarstvo.

Grafikon 5. Zastupljenost poljoprivredne djelatnosti intervjuiranih Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava



Izvor: izrada autora

Grafikon 5. prikazuje kako se od 10 intervjuiranih ispitanika 60% njih pretežno bavi ratarstvom (sadnja kultura kao što su: kukuruz, žitarice, uljarice, duhan, soja), 30% njih pretežno se bavi stočarstvom (tov junadi i bikova) s naglaskom da je 90% uzgoja stočarstva sklopljeno ugovorima o kooperaciji, a 10% za vlastitu potrebu, dok se 10% njih bavi povrtlarstvom (uzgoj paprike, rajčice, dinja, patlidžana, krastavaca). Većina njih bavi se mješovitim poljoprivrednim djelatnostima, no izvedeni grafikon prikazuje udio u najvećoj zastupljenosti određene djelatnosti, budući da se lokalni Obiteljski poljoprivredni gospodarstvenici bave praktički dvije od tri navedene djelatnosti kako bi bili što više samoodrživi.

- **Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vašu proizvodnju kultura/proizvoda?**

Ratarstvo - „Porasle su nam cijene inputa u svim segmentima proizvodnje, znači od nabave repromaterijala kao što je sjeme za sjetvu žitarica, uljarica i drugih kultura, zatim gorivo odnosno plavi i obični dizel kojeg koristimo kako bi se služili potrebnom mehanizacijom u proizvodnji i obradi svojih kultura, tu spadaju još i pesticidi, herbicidi te sredstva za tretiranje sjemena“. Može se uvidjeti kako su sve cijene inputa u proizvodnji porasle, nabava i sadnja te obrada poljoprivrednih zemljišta bili su vrlo skupi a sada je otkupna cijena za koju će ju prodati jeftina odnosno ispod točke pokrića. Određene troškove kulture gotovo je nemoguće pokriti i navode kako je gubitak u proizvodnji žitarica procijenjen s oko 50%, manjom otkupnom cijenom u odnosu na prošlogodišnju. Određena gospodarstva su smanjila proizvodnju kultura kao što su žitarice, a povećali proizvodnju kultura kao što su kukuruz, suncokret i soja kao odgovor na krizu.

Stočarstvo – „Hrana za proizvodnju naših proizvoda postala je iznimno skupa, nažalost nemamo dovoljno vlastitog zemljišta koje obrađujemo u svom i državnom vlasništvu te imamo potrebu za kupovinom novog zemljišta i javljanje na zakup državnih zemljišta.“ Stočari su prisiljeni kupiti novo zemljište i javljati se na državne natječaje kako bi dobili koncesiju za obradu državnog zemljišta za svoj opstanak budući da je hrana koju kupuju iznimno skupa, a nemaju dovoljno svoje zemlje. „Porasle su nam premije osiguranja, isto tako naftni derivati su također iznimno poskupjeli, prisiljeni smo povećati svoju proizvodnju mlijeka kako bi imali veće prihode i opstali na tržištu.“ Događaju se velike promjene na tržištu kao što je sve veći rast izdataka u proizvodnji od osiguranja pa sve do naftnih derivata, ističu kako moraju povećati svoju proizvodnju barem za 10% kako bi mogli preživjeti i opstati u budućnosti.

Povrtlarstvo – „Povećat ću proizvodnju određenih kultura koje su isplative na tržištu kao što je dinja i lubenica, budući da za njih ne treba puno ulaznih troškova, a nose solidne prihode u odnosu na druge povrtne kulture“. Povećanjem proizvodnje povrtnih kultura kao što su

lubenice i dinje, povećat će se stopa prihoda i maksimalno smanjiti troškovi koji su potrebni za njihovu proizvodnju, povećanje navodnjavanja parcela na otvorenom i u plastenicima radit će se u svrhu povećanja mase proizvodnje te isto tako zbog sadnje kultura koje zahtijevaju više vode (lubenica). „Povećali smo broj svoje radnike snage s 2 sezonska radnika na 5 kako bi mogli u što kraćem roku napraviti veći obujam posla koji je sada fizički teži.“ Povećanje radne snage na jednom gospodarstvu povećalo se za 120% kako bi se u trenucima većeg obujma proizvodnje teži posao napravio za manje vremena, također to isto gospodarstvo okrenulo se biološkoj proizvodnji tj. smanjenju unosa pesticida u plastenike i povećanju unosa grabežljivaca⁴⁶ u plastenike kako bi se suzbili štetni nametnici na prirodniji način. „Ove godine kupili smo 1000m² plastenika kako bi naša proizvodnja bila kvalitetnija i imala višu otkupnu cijenu.“ Gospodarstvo je odlučilo kupiti novi plastenik, kako bi povećalo svoju proizvodnju za otprilike 10% te također samu kvalitetu proizvoda.

- **Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vašu distribuciju kultura/proizvoda?**

Ratarstvo – „Distribuciju u svojoj proizvodnji vršimo sami od njezinog početka odnosno nabave sjemena, sijanja i obrađivanja kulture pa sve do izvoza finalnog proizvoda, kojeg ovisno o cijeni direktno prodajemo određenim tvrtkama ovisno o cijeni, ili ga sušimo i pohranjujemo u svoje silose radi špekulacije na cijeni.“ Kompletna distribucija od sjemena do finalnog proizvoda odvijala se na način da se je sjeme dostavljalo direktno na gospodarstvo o svom trošku logistike, zatim se je također vlastitom mehanizacijom prevažalo u polje gdje se i obrađivalo, a finalni proizvod je ovisno o cijeni išao direktno kod otkupljivača, ili u vlastito skladište gdje se je pohranjivao i gdje je vlasnik gospodarstva čekao veću otkupnu cijenu da ga proda.

Stočarstvo – „Junad koju tovimo nam tvrtka za koju kooperiramo doveze sama, istu važe na stočnim vagama prije ulaska u gospodarstvo i poslije odlaska iz gospodarstva, također hranu koja nam je potrebna za tov doveze tvrtka koja s njom surađuje i mi imamo minimalne troškove logistike što se toga tiče.“ Distribucija junadi vrši se na način da je kooperant otkupio robu na području Europe te ju dovezao na gospodarstvo nakon što je ona bila izvagana zajedno sa kamionom koji ju vozi te isto tako odvezena istim nakon što je prošlo određeno vrijeme tovljenja. „Svo mlijeko koje proizvedemo nam naš otkupljivač odveze s kamionom koji sadrži veliki spremnik namijenjen isključivo za mlijeko.“ Distribucija mlijeka odvija se na način da otkupljivač dolazi na gospodarstvo sa svojim prijevoznim sredstvom te se spaja na spremnik u

⁴⁶<https://hrcak.srce.hr/file/344158> (29.08.2023.)

kojem se nalazi mlijeko koje se drži u kontroliranim uvjetima nakon laktacije. Mlijeku se mjeri njezina masa koja se izražava u kg i odvozi se u centralno skladište otkuplivača.

Povrtlarstvo – „Svu distribuciju od kupovine sjemena, njezine sadnje i obrade, pa sve do finalnog proizvoda obavljamo sami pomoću vlastite mehanizacije.“ Nabava sjemena odvija se vlastitim odlaskom u prodavaonice ili distribucijske centre, sadnja i obrada istog sjemena odvija se vlastitom mehanizacijom, također i prikupljanje istog kada dozreli, dok se otprema odvija na način da se roba utovari u prikolice ili određene kutije koje su za to propisane. Nakon što se roba upakira, vlastitom mehanizacijom se odvozi u hladnjače otkuplivača.

- **Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vašu opskrbu hranom?**

Ratarstvo – „Budući da ne uzgajamo sorte na svojim poljoprivrednim zemljištima koja su namijenjena za ljudsku prehranu, moramo je kupovati u većim količinama kada je cijena manja, ali također određenu količinu pšenice koju predajemo svojem otkuplivaču dajemo u pohranu te nam on odobrava određenu količinu brašna koje kasnije koristimo kako bi si sami ispekli kruh i ostale namirnice.“ Hrana se kupovala u većim količinama i stvarale su se zalihe osnovnih namirnica zbog strahova koje sa sobom nosi rat, također određeni postotak proizvedene pšenice pohranjuju u mlin kako bi dobili određeni postotak mekog ili oštrog brašna koje im služi za domaću proizvodnju namirnica kao što su kruh, kolači i sl. „Budući da imamo dobre odnose sa susjedima koji su povrtlari, dobijemo na poklon pokoju namirnicu, a određene sadimo u svom kućnom vrtu.“ Tu se može uvidjeti kako je za opstanak poljoprivrednih proizvođača od velike važnosti održavati dobrosusjedske odnose i međusobno pomagati u teškim trenucima kao što su krize i rat.

Stočarstvo – „Određenu hranu kupujemo u trgovinama i velikim trgovačkim lancima, dok određeni postotak vlastite junadi i krmadi uzgajamo za vlastite prehrambene proizvode, također imamo i nekoliko kokoši kako bi svaki dan imali svježja jaja koja ne moramo kupovati, a cijena im se posljednjih nekoliko godina povećala za 200%“ Kao i kod ratara kupovali su određenu hranu u trgovinama, dok su junad i krmad odvozili u klaonice koje su obavile posao klanja životinja te se to meso stavilo na skladištenje u škrinju. Od iznimne je prednosti za stočare imati životinje u uzgoju za vlastitu potrebnu, pa se tako može uvidjeti dobar primjer uštede na proizvodima kao što su jaja od kokoši, koja su u posljednjih nekoliko godina drastično poskupila.

Povrtlarstvo – „Kupujemo većinu osnovnih namirnica kao što su sol, ulje, šećer i meso, dok hranu koju uzgajamo na vlastitim poljoprivrednim površinama jedemo sezonski, a što se tiče zime, za nju se pripremimo tako što spremamo velike količine zimnice namirnica kao što su: krastavci, cikla, paprika i ajvar koje konzerviramo i skladištimo u smočnici.“ Također

navode kako su povećali svoju kupovinu osnovnih namirnica od straha nedostatka na tržištu te kako promatraju cijene u krugu od 50k, pa se događa i to da odlaze u susjednu Mađarsku po određene namirnice. Namirnice koje uzgajaju na vlastitim poljoprivrednim površinama predstavljaju oportunitetni trošak, tj. izdvajaju vlastito vrijeme i znanje te manje količine novca, kako bi uštedjeli na novcu potrošenim za iste namirnice čija je nabavna cijena u trgovinama i do tri puta veća. Isto tako pripremaju više konzervirane hrane za zimnicu kako bi i preko zime uštedjeli svoj novac odgađanjem kupovine te hrane budući da istu imaju u svojim smočnicama, što sve vodi ka smanjenju troškova opskrbe hranom.

- **Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vaš razvoj?**

Ratarstvo – „Nismo imali nikakve planove za daljnji razvoj, pa u ovom segmentu rat nije utjecao na nas, nastojali smo očuvati dosadašnju proizvodnju.“ Neki gospodarstvenici koji su ratari nisu imali nikakve planove za daljnji razvoj, već opstanak dok su drugi „Planirali smo nabaviti novi traktor, no rokovi isporuke su se produžili zbog rata u Ukrajini, pa smo morali pričekati još nekoliko tjedana dok nam nije stigao isti.“ planirali svoj razvoj ali su u jednom vremenu stagnerali, zbog kašnjenja rokova isporuke strojeva i mehanizacije budući da su se dogodili zastoji u određenim distributivnim lancima. Većina Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koji su ratari nastojali su održati svoj dosadašnji razvoj i pričekati stabilizaciju gospodarstva prije nego što krenu u daljnji razvoj kako bi bili sigurni da će im nadolazeća vremena osigurati stabilnu cijenu i prihode.

Stočarstvo – „Za sada nemamo velike planove za razvoj osim povećanja broja parcela na kojima ćemo uzgajati svoju hranu kako bi smanjili troškove opskrbe stočne hrane koja je iznimno poskupjela.“ Određeni stočari planiraju zakupiti dodatnu državnu zemlju kako bi smanjili svoje troškove kupnje hrane, odnosno kako bi većinu hrane koja je potrebna za uzgoj stoke proizveli sami. „Za sada prostora za razvoj nema zbog poskupljenja repromaterijala, svoje zemlje imamo dovoljno za tov junadi pa nismo prisiljeni kupovati ili zakupljivati zemlju.“ Kod određenih stočara koji imaju dovoljan vlastiti proizvodni udio hrane vidimo stagnaciju u ovom dijelu poslovanja, jer kako navode u tom sektoru za sada nema prostora za razvoj, već im je cilj zadržati postojeće dostignuće razvoja gospodarstva.

Povrtlarstvo – „Povećali smo broj radne snage i kupili nove plastenike budući da smo imali dobro poslovanje u prošloj godini odnosno bili profitabilni, također sada radimo na kvaliteti proizvoda kako bi dobili još veću otkupnu cijenu i svoju robu otkupljivali po I. klasi.“ Povećanjem radne snage rade na ubrzavanju procesa obavljanja određenih radnji, također mogu napraviti više posla u manje vremena. Kupovinom plastenika zbog širenja proizvodnje dobiti će dodatno na obujmu proizvodnje, također kao što prethodno navode proizvodnju u

plastenicima tretirati će na biološki način što znači da neće upotrebljavati pesticide, već će se biljke tretirati na način da se u plastenike uvedu prirodni neprijatelji štetnika poput parazita i predatora, na taj način postiže se ekološka ravnoteža i smanjuje potreba prskanja kemijskim pesticidima.

- **Kako je rat u Ukrajini utjecao na Vaše poslovanje?**

Ratarstvo - „Utjecao je na način da se na tržištu dogodio ogroman poremećaj cijena, znači kompletnih inputa, cijena repromaterijala od čega izdvajam gorivo za strojeve (plavi dizel), umjetnih gnojiva, sjemena koja su jako poskupjela, također događa se operativna nesigurnost i smanjenje potražnje naših proizvoda što se opet odnosi i na prekide u opskrbnim lancima.“ Ratarstvo je prema prikupljenim podacima sektor koji je doživio ogromne promjene u poslovanju, 80% ratara sa kojima je proveden intervju navode kako ne znaju kako će opstati preživjeti u budućim godinama poslovanja, dogodile su se velike oscilacije cijena na tržištu u kratko vrijeme, kupovali su svoje inpute po iznimno visokim cijenama, a sada ne samo da svoje urode ne mogu prodati nego ne mogu pronaći otkupljivača. Rat je doveo do velike nesigurnosti u operativnom smislu, većina ratara kaže kako ne zna kako planirati iduću poslovnu godinu jer su već sada u velikim minusima „Poslujemo s velikim minusom što se tiče žitarica, prošle godine je otkupna cijena pšenice iznosila 230kn(30,53€) za tonu, a ove godine oko 115kn(15,26€).“ odnosno na tonu proizvedene pšenice imaju 50% manji novčani prihod od žitarica, nisu ni sigurni koliko će im promjena sijanja određenih kultura pomoći i kakvo stanje mogu očekivati za iduću godinu. „Izvozna cijena je za neke žitarice porasla ali je nestalo kupaca, cijena kukuruza bila je 0,27€ cenata ali nismo mogli pronaći otkupljivača.“ Tu se može uvidjeti kako je za neke sirovine cijena bila iznimno prihvatljiva no nestalo je otkupljivača koji bi je kupili gdje se dogodilo, kako navode „Kupovali su gdje je sirovina jeftinija.“ Sve se to kažu dogodilo „ U trenutku kada je Ukrajina najavila da će izvoziti svoje žitarice u Europu izgubili smo svoja tržišta na kojima smo do sada poslovali.“ Gubitak dosadašnjeg stabilnog tržišta donio je ogromne negativne promjene na poslovanje.

Stočarstvo – „Postoje oscilacije u poslovanju kod otkupne cijene mlijeka koja je bila kontinuirano rastuća prošle godine, no krenula je padati sve više ove godine.“ Proizvođači mlijeka već se godinama bore s otkupnom cijenom mlijeka koja je skoro svake godine u stalnom padu na domaćem tržištu, pa je tako prosječna otkupna cijena mlijeka u siječnju iznosila oko

51,67€/100kg⁴⁷, a već u travnju 50,68€/100kg⁴⁸. „Kako su navode kooperanti, na tržištu se događa situacija da je visoka ulazna cijena junadi, a niska izlazna cijena.“ Tako navode kako svoj uzgoj tova junadi smanjuju zbog velikih oscilacija na tržištu i poslovanja koje ne dodire ni točku pokrića.

Povrtlarstvo – „Ove godine se nalazimo u teškom razdoblju kada je repromaterijal za proizvodnju kultura iznimno poskupio, na tržištu ga je bilo uvijek i nije se dogodila situacija kao što navode da će ga ponestati, no jedino što se je dogodilo na tržištu bilo je produženje rokova isporuke za pokoji tjedan.“ Kao i u svim poljoprivrednim sektorima poslovanje je doživjelo velike promjene, pogotovo na cijenama repromaterijala koji je potreban kako bi se proizvela pojedina kultura, problema s nabavom nije bilo za one koji su ga nabavljali na vrijeme što se dogodilo u svim intervjuiranim gospodarstvima zbog iskustva prethodnih godina.

- **Koje su Vaše promjene i izazovi u budućnosti u odnosu na posljedice krize?**

Ratarstvo – „Zbog ekonomske nestabilnosti na tržištu, iznova ćemo tražiti nove kupce za naše proizvode ne samo unutar već i izvan granica naše države, moramo se prilagoditi promjenama i uvjetima na tržištu što se tiče ponude i potražnje, također prilagoditi ćemo proizvodnju svojih proizvoda ovisno o zahtjevima na tržištu.“ Obiteljski poljoprivredni gospodarstvenici naglašavaju nužnost što brže reakcije unatoč ekonomskim promjenama na tržištu, potrebno je izgraditi i razviti pouzdanu strategiju na način da se konstantno prate uvjeti na tržištu. „Ove godine smo kupili dodatne kapacitete silosa kako bi svoju hranu mogli skladištiti i prodati je kada nam cijena na tržištu bude odgovarala.“ Nekolicina ratara uvodi promjene na način da kupuju dodatne skladišne kapacitete kao odgovor na buduće izazove kako bi mogli špekulirati na cijeni.

Stočarstvo – „Povećati ćemo proizvodnju i kvalitetu svojih proizvoda da bismo mogli pokriti svoje troškove poslovanja i biti rentabilni, to ćemo postići konkretnim mjerama kao što je oplodnja stoke sa sjemenom vrhunske kvalitete, što će opet dovesti do veće produktivnosti mlijeka i njegove kvalitete.“ Većina stočara slaže se s činjenicom kako će genotipizacijom⁴⁹ doći do boljih odnosno kvalitetnijih rezultata u proizvodnji mlijeka i mesa, budući da ona pruža uvid u kvalitetu baze stada, tj. pomoću nje se može vidjeti jedinka koja je dobra odnosno loša kako bi se mogli odlučiti na bazi kakvih životinja će sastavljati svoje stado.

⁴⁷<https://www.agroklub.com/stocarstvo/otkupna-cijena-mlijeka-u-padu-isporicitelja-manje-od-tri-tisuce/84444/> (29.08.2023.)

⁴⁸<https://www.agroklub.com/stocarstvo/nastavljen-pad-otkupne-cijene-mlijeka-na-domacem-trzistu/86825/> (29.08.2023.)

⁴⁹<https://gospodarski.hr/rubrike/stocarstvo-rubrike/genotipizacija-zenske-teladi-i-junica/> (29.08.2023.)

Povrtlarstvo – „Kao odgovor na buduće promjene mogu reći kako ću saditi više lubenica, a manje paprike jer donosi brojne prednosti kao što su: manji opseg posla, manje potrebne radne snage, manje provedenog vremena u polju (oportunitetni trošak), manje prskanja pesticidima i herbicidima.“ Kao što je navedeno u citatu povrtlar će saditi više kulture lubenice u odnosu na papriku, budući da mu ona omogućuje broje prednosti koje je naveo, također sa manje radnika će napraviti veći posao u manje vremena, a postići će to na način da će povećati potrošnju količine vode na površinama na kojima će uzgajati lubenice. Navodi kako je ove godine morao papriku prskati jedanaest puta sa različitim pesticidima i još nije krenuo u njezinu berbu, dok je lubenicu prskao samo tri puta i već očekuje neki dohodak od njih, budući da ih je već isporučio otkupljivaču. „Planiram kupnju i ugradnju male hladnjače jer ne stignem upakirati i isporučiti robu na vrijeme kada me otkupljivač o tome obavijesti.“ Kupnjom i ugradnjom mini hladnjače moći će svoje proizvode skladištiti kako se ona ne bi pokvarila, već naprotiv sačuvala svoju masu i kvalitetu. Također pomoću iste moći će biti agilniji u isporučivanju svoje robe, a ne kao do sada prvo čekati potražnju za robom, zatim pozivati radnike i vršiti cjelokupni težak proces u dan ili dva.

- **Koje su Vaše nove strategije upravljanja i planiranja u odnosu na posljedice krize?**

Ratarstvo – „Maksimalno ćemo smanjiti ulazne troškove koliko je to moguće, a kao jedan od načina to je reducirana i konzervacijska obrada zemljišta.“ Budući da se današnji ratari služe sustavima pomoću kojih obrađuju tlo na tri načina (konvencionalnom obradom – oranjem, reduciranom obradom – tanjuranjem i konzervacijskom obradom – direktnom sjetvom), ukazuju na to kako će svoju zemlju obrađivati bez oranja odnosno reduciranom i konzervacijskom obradom tla zbog smanjenja troškova jer kako navode „Nije svejedno obrađuješ li zemlju pri brzini od 4km/h i širini od 1,5m, ili 12km/h i širini od 3m.“ tako da će izostaviti način obrade zemljom pomoću pluga, odnosno oranjem. Također kao što je već navedeno većina njih kupiti će silose odnosno skladišne prostore kako bi mogli čekati veću otkupnu cijenu svojih proizvoda.

Slika 3. Reducirana obrada tla



Izvor: <https://summersmfg.com/media/1386/conventional-tillage-diskchisel.jpg?width=435&height=290> (29.08.2023.)

Slika 4. Konzervacijska obrada tla



Izvor: <https://www.journey2050.com/wp-content/uploads/2018/08/conservation-tillage.jpg> (29.08.2023.)

Također kao odgovor na reduciranu obradu tla navode kako će u polju saditi „leguminozne siderate“⁵⁰ Koji će zemlji pridonijeti na način da će zemlja cijelo vrijeme imati hranu i kompost, tj. sadit će se desetak kultura koje mogu živjeti tokom cijele godine u različitim vremenskim uvjetima budući da u njoj ima različitih sorti koje klijaju i rastu u različitim vremenskim periodima.

⁵⁰<https://www.savjetodavna.hr/2017/08/03/vaznost-i-ucinak-zelene-gnojidbe-u-poljoprivrednoj-proizvodnji/> (01.09.2023.)

Slika 5. Leguminoza na vlastitom Obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu



Izvor: autor

Stočarstvo – „Proizvedenu hranu više nećemo prodavati, već ćemo je skladištiti u svojim silosima i mjestima koja su za to predviđena te ćemo je s vremenom prerađivati i davati svojoj stoci u kombinaciji s raznim suplementima kako bi dobili na kvaliteti hrane.“ Tu prvenstveno misle kako će svu proizvedenu hranu usmjeriti na zadovoljavanje potrebe ishrane životinja, svoju proizvedenu hranu neće prodavati već će ju pohraniti i s vremenom prerađivati zajedno sa dodatkom suplemenata. Ističu važnost ovog iskoraka i na način da će stoka dobiti dodatan obrok oko podneva kako bi proizvela više mlijeka ili se brže točila (junad) te isto tako im je u cilju dobiti više novaca na poluproizvodima kao što su mlijeko i meso nego na sirovinama poput žita. „Trenutno je raspisan natječaj za dodjelu poljoprivrednog zemljišta u zakup pa ćemo se javljati na natječaje kako bi dobili zemlju u zakup i imali dovoljne količine hrane.“ Temeljem dobivanja zemlje na natječaju moći će proizvesti dovoljno hrane za svoje blago i neće biti ovisni o kupovini skupe hrane, također na tim parcelama saditi će dodatne kulture koje im nedostaju kako bi povećali kvalitetu proizvodnje.

Povrtlarstvo – „Planiramo kupiti dodatne hladnjače kako bi povećao svoj stupanj održivosti, povećati broj radnika te kupovati sjeme više tjedana prije sezone, odnosno oko kraja prosinca.“ Kao što su neki povrtlari već prethodno naveli, većina njih odlučila se za sve veću samodostatnost unutar svojih gospodarstava što će postići kupovinom hladnjača, također povećanjem broja radnika imati će veće troškove no iznimno će smanjiti vrijeme koje radnici

provode na poslu. Kupovinom sjemena prije sezone omogućiti će si sigurnost sjetve za nadolazeću godinu i špekulirati na cijeni. „Povećati ćemo kvalitetu svojih proizvoda te se okrenuti se u što većoj mjeri na biološko tretiranje svojih kultura kako bi u što većoj mjeri smanjili prskanje pesticidima.“ Kvalitetu će povećati na način da će kupovati sorte koje su prilagodljive i otpornije na sve teže vremenske uvjete, pošto će povećati broj radnika moći će svoje proizvode ubrati u pravo vrijeme, te će se educirati kada se ukaže prilika za neki tečaj ili seminar. Prskanje pesticidima zamijeniti će prirodnijim metodama odnosno puštanjem prirodnih insekata i predatora koji će uništiti određene nametnike.

- **Na koji način ste uspjeli očuvati obiteljsku tradiciju u odnosu na posljedice krize?**

Ratarstvo – „Raditi ćemo na široj i kvalitetnijoj dokumentaciji podataka, kako bismo kroz određen period mogli bolje uvidjeti promjene i stanja na tržištima.“ Iskazuju kako će neke metode koje su se do sada pokazale ispravne kao što je uzgoj starih sorti (kukuruz, pšenica) i dalje zadržati u obiteljskoj tradiciji dok će druge zamijeniti ovisno o zahtjevima i potrebama tržišta, svoju dokumentaciju evidentirat će u Microsoft Excel programu kako bi imali bolji uvid u svoje poslovanje. „Čak i u svojim pedesetim godinama smatram kako je stalna edukacija potrebna nakon završetka formalnog obrazovanja jer se trendovi na tržištu konstantno mijenjaju.“ Tu kasnije navodi kako je pohađao tečaj uzimanja uzoraka za analizu zemlje koja mu je donijela mogućnost samostalnog uzimanja uzoraka za analizu tla kako bi povećao kvalitetu svojih parcela odnosno kako bi znao koji minerali izostaju u tlu.

Stočarstvo - „Prenosimo svoja znanja i vještine na svoje mlađe generacije u češćoj mjeri.“ Navode kako više komuniciraju i razmjenjuju informacije u obitelji te neprestano prate nove vijesti i trendove koji su vezani za sektor stočarstva, također pretplatnici su mljekarskog lista koji se objavljuje svaki mjesec.

Povrtlarstvo – „Svoju obitelju tradiciju održali smo na način da se često okupljamo u proslavama rođendana, raznih godišnjica i sl. kada se u jednom trenutku počinjemo pričati i razmjenjivati informacije vezane za povrtlarstvo.“ Ističu kako su im obiteljska okupljanja važna u raznim područjima kao što su: provođenje zajedničkog vremena, prenošenje obiteljske povijesti o tradicijama i vrijednostima, razmjenjuju se recepti konzerviranja hrane i vještine u pripremanju istih te povezuju i ojačavaju generacije.

- **Koje su se promjene dogodile u odnosu na Vaše dobavljače i kupce?**

Ratarstvo – „Povećali smo broj tvrtki sa kojima surađujemo sa dvije na pet.“ Zbog konstantnih oscilacija na tržištu neprestano traže nove izvore kupaca temeljem istraživanja tržišta, također navode kako u većoj mjeri provode vrijeme na određenim portalima koji ima

donose novosti o tržištima i cijenama. „Prisiljeni smo zadržati postojeće kupce bez obzira na cijene, samo da opstanemo na tržištu.“ Dok su neka gospodarstva tražila nove kupce, većina njih je bila prisiljena zadržati postojeće kupce samo kako bi opstali na tržištu. „Promijenili smo svoje dobavljače umjetnih gnojiva i sjemena jer su bili jeftiniji od postojećih.“ Navode kako su umjetno gnojivo i određeno sjeme kao što je npr. sjeme za zelenu gnojidbu dobavljali iz susjedne Mađarske zbog manjih cijena odnosno onih koja su im bila prihvatljiva kako bi pokrili troškove poslovanja.

Stočarstvo – „Repromaterijal dobavljamo preko udruge, budući da je njima u interesu podići cijenu od nabavne za minimalno kako bi opstali kao organizacija.“ Udruge su u mogućnosti bolje špekulirati i imati bolje cijene jer kupuju znatnije količine, pa je tako istima u interesu da svoje repromaterijale prodaju po minimalno većoj cijeni od nabavne, što je opet velika korist za svako gospodarstvo koje se bavi stočarstvom u ovim tržišnim uvjetima. „Nismo mijenjali svoje dobavljače jer nam nude rabat zbog višegodišnjeg poslovanja.“ Neki stočari su zadržali svoje dobavljače jer su im ponudili popust temeljem lojalnosti.

Povrtlarstvo – „Primoran sam napustiti određene kupce za koje mi je potrebno preći čak i preko 150 kilometara zbog visokih cijena logistike, također svoje proizvode prodavat ću lokalnim kupcima i povećati kvalitetu svojih proizvoda.“ Kako se mijenja tržište, pa tako i ono sa sobom nosi promjene u lancima kupaca i dobavljača, odluka ovog povrtlara temeljila se na visokim logističkim cijenama koje je uštedio pronalaskom novog kupca. Također ukazuje na to da novi kupac posjeduje takvo tržište koje je nezasićeno potražnjom, odnosno ukazuje kako sve što proizvede ne samo da može kod njega otkupiti već da i on sam nema dovoljno robe te traži nove dobavljače robe „Velika je potražnja za proizvodima kao što su krastavci, paprika i lubenica, koliko god da ja predam svom kupcu on još uvijek nema dovoljno jer kako navodi potražnja na ovom dijelu nadmašuje dostupnu ponudu“ Ističe kako je svojim dobavljačima iznimno zadovoljan i da ih za sada ne planira mijenjati jer mu nude brojne pogodnosti kao što su: informiranje o promjeni cijena na tržištu i najbolje ponuđenu cijenu za kupovinu repromaterijala. „Dobavljače s kojima sam poslovao do sada ću i dalje koristiti, budući da me informiraju o promjenama cijena na tržištu i uvijek mi daju najbolje ponude cijena u odnosu na druge.“

6. ZAKLJUČAK

U svijetu globalnih izazova koje je sa sobom donijela kriza u Ukrajini, od iznimne je važnosti sagledati utjecaj istih događaja na lokalna obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Temeljem analize i interpretacije rezultata istraživanja došlo se do spoznaje o načinu reakcije i donošenja novih strategija Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Dobiven je uvid u različite načine reakcije s ciljem opstanka na tržištu i prilagodbe novonastalim uvjetima rata.

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva ključna su za lokalnu ekonomiju i prenošenje znanja generacijama iza sebe kako bi si osigurali osnovne prehrambene proizvode. Metoda koja je provedena u diplomskom radu odnosno metoda intervjua omogućila je siguran i uvid u stvarne promjene i posljedice koje su pogodile obiteljska poljoprivredna gospodarstva, na način da je omogućila sigurnost njihovih podataka i konzistentnost njihovih odgovora. Postavljanjem raznovrsnih pitanja i potpitanja istraživanje je analiziralo promjene u njihovoj proizvodnji, distribuciji, opskrbi hranom, razvoju, poslovanju, budućim promjenama i izazovima, način na koji su očuvali obiteljsku tradiciju te promjene u odnosima između dobavljača i kupaca. Analizom intervjuiranih gospodarstava dolazimo do zaključka kako se poljoprivredni sektor nalazi pod snažnim utjecajem ekonomske nestabilnosti, velikih oscilacija na europskom i globalnom tržištu, promjena cijena inputa i prilagodbe novim uvjetima poslovanja. Ratarstvo se suočava s drastičnim promjenama cijena inputa, niske otkupne cijene proizvoda i nestanka tradicionalnih tržišta zbog promjena u izvozu, traže nove kupce izvan državnih granica i prilagođavaju proizvodnju potražnji te špekulacijom cijena na način da skladište svoje proizvode. Sektor stočarstva pogađa pad otkupne cijene mlijeka, visokim ulaznim troškovima hrane stoke, istražuju strategije kako bi povećali kvalitetu i produktivnost te pokrili troškove poslovanja na način povećanja produktivnosti putem genotipizacije i kvalitetnog sjemena kojeg vide kao ključ budućeg razvoja. Povrtlarstvo donosi promjene u kultivaciji, povećavaju usmjerenost na kulture koje su profitabilnije (lubenice) te se okreću biološkom načinu obrade kako bi smanjili utjecaj na okoliš. Povećanjem skladišnih kapaciteta i dodatnom mehanizacijom koriste se za prilagodbu budućih uvjeta na tržištu.

Inovacije i prilagodba ključ su preživljavanja Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u trenutnom okruženju, stvaranjem pouzdane strategije, praćenjem potreba tržišta, smanjenjem troškova i povećanje kvalitete proizvoda postaju ključni elementi opstanka s praćenjem tehničkih inovacija i ulaganjem u nove tehnologije koje danas igraju važnu ulogu u osiguranju dugoročne održivosti Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.

7. POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Defilipis, J. (1993): Obiteljska gospodarstva Hrvatske: Zagreb, AGM
2. Kadlec, Ž. (2021): Upravljanje krizom i rizicima. Veleučilište u Virovitici, Virovitica
3. Lacković, Z. (2002): Malo poduzeće u uvjetima tranzicije: Osijek, Grafka
4. Ribić, D., Pleša Puljić, N. (2020): Osnove poduzetništva. Zagreb: Školska knjiga d.d.
5. Salaj, B., Kovač, M. (ur.) (2017): Boj za živo selo. Zagreb: MATE d.o.o.
6. Sikavica i sur. (2014): Poslovno odlučivanje. Zagreb: Školska knjiga d.d.
7. Znaor, D (1996): Ekološka poljoprivreda: Zagreb, Nakladni zavod Globus

Članci u časopisima:

1. Gregurović, M. (2023): Ukrajinska izbjeglička kriza iz perspektive sociologije migracija. *Polemos*, Vol. XXV No. 50, 2022. <https://hrcak.srce.hr/302647> (13.09.2023.)

Članci objavljeni u zbornicima radova:

1. Bukal Milinović, V., (2015): Prikaz procesa logističkog odlučivanja na temelju studije slučaja, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet prometnih znanosti, <https://zir.nsk.hr/islandora/object/fpz:225> (28.08.2023.)
2. Čajkulić, A., (2018): Biološko suzbijanje tripsa na paprici u zaštićenom području, *Glasilo biljne zaštite* 6/2018, Vol.18 / Br.6, <https://hrcak.srce.hr/file/344158> (29.08.2023.)
3. Defilippis, J., (2005): Razvoj obiteljskih gospodarstava Hrvatske i zadrugarstvo, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, <https://hrcak.srce.hr/file/50906> (06.07.2023.)
4. Gašljević, K., (2020): Sustav za podršku odlučivanju metodom ekvivalentnih zamjena, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike, <https://repositorij.foi.unizg.hr/islandora/object/foi:6178> (28.08.2023.)
5. Hadelan i sur., (2019): Povezanost diverzifikacije poljoprivrednih gospodarstava i socioekonomskih pokazatelja, Vol. 28 No. 2, <https://hrcak.srce.hr/file/335129> (13.09.2023.)
6. Havlik, P., (2014): Economic consequences of the Ukraine Conflict, wiiw, Policy Notes and Reports 14, <https://wiiw.ac.at/economic-consequences-of-the-ukraine-conflict-dlp-3427.pdf> (21.06.2023.)

7. Kuka, E., (2012): Značaj obrazovanja menadžera, Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, Vol. 3 No 1, <https://hrcak.srce.hr/83438> (28.08.2023.)
8. Novak, E., Hrustek, L., Kutnjak, A. (2023): Utjecaj poremećaja u globalnim i gospodarskim procesima na ponašanje potrošača, CroDiM, Vol 6., No 1, <https://hrcak.srce.hr/file/428136> (24.08.2023.)
9. Pažin, Z., (2018): Odlučivanje u uvjetima nesigurnosti u logističkim procesima, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet prometnih znanosti, <https://repositorij.fpz.unizg.hr/islandora/object/fpz:1408> (28.08.2023.)
10. Puškadija, A., (2022): Razvoj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava kroz diverzifikaciju, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek, <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pfos:2821> (01.09.2023.)

Propisi:

1. Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu. NN 29/18, 32/19, 18/23

Elektronički izvori:

1. Begičević Ređep, N: Proaktivni pristup odlučivanju, <https://decision-lab.foi.hr/kratka-prica/proaktivni-pristup-odlucivanju> (28.08.2023.)

Mrežna stranica:

1. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. <https://www.apprrr.hr/zajmovi-i-jamstva-za-osiguranje-likvidnosti-uslijed-porastatroskova-energije-utjecaja-kriza-i-za-pripremu-sjetve/> (10.07.2023.)
2. Agroklub. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/rat-u-ukrajini-donosi-dodatne-probleme-hrvatskoj-poljoprivredi-sto-nam-je-ciniti/74797/> (10.07.2023.)
3. Agroklub. <https://www.agroklub.com/stocarstvo/nastavljen-pad-otkupne-cijene-mlijekana-domacem-trzistu/86825/> (29.08.2023.)
4. Agroklub. <https://www.agroklub.com/stocarstvo/otkupna-cijena-mlijeka-u-paduisporucitelja-manje-od-tri-tisuce/84444/> (29.08.2023.)
5. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-25162563> (21.06.2023.)
6. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-25182830> (21.06.2023.)
7. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65818705> (10.07.2023.)
8. Bloomberg Adria. <https://hr.bloombergadria.com/analiza/regija/20008/cijene-roba-u-2022-izrazito-volatilne-trziste-ce-ove-godine-biti-mirnije/news> (25.08.2023.)

9. Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Yulia-Tymoshenko> (21.06.2023.)
10. China briefing. <https://www.china-briefing.com/news/china-h1-2023-economic-roundup-gdp-grows-5-5-on-steady-path-to-recovery/> (25.08.2023.)
11. CNBC. <https://www.cnbc.com/2022/02/24/russian-forces-invade-ukraine.html> (10.07.2023.)
12. DW. <https://www.dw.com/en/russia-ukraine-updates-ukraine-resumes-operations-at-3-ports-for-grain-shipment/a-62608707> (10.07.2023.)
13. European Central Bank. <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.mp221027~df1d778b84.en.html> (25.08.2023.)
14. Europska komisija. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organics-glance_hr (06.07.2023.)
15. Europska komisija. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr (06.07.2023.)
16. Europska komisija. https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_hr (06.07.2023.)
17. Evolve EFTs. <https://evolveetfs.com/2023/03/the-rising-risk-of-deflation-and-how-to-protect-your-money/> (25.08.2023.)
18. Gospodarski list. <https://gospodarski.hr/rubrike/ostalo/najveci-problem-mladih-zapokretanje-opg-a-su-financijska-sredstva/> (12.07.2023.)
19. Gospodarski list. <https://gospodarski.hr/rubrike/stocarstvo-rubrike/genotipizacija-zenske-teladi-i-junica/> (29.08.2023.)
20. Hrvatska poljoprivredna komora. <https://komora.hr/rast-cijena-svinjskog-mesa-zapoceo-u-eu-i-nastaviti-ce-se-zbog-rata-u-ukrajini/> (10.07.2023.)
21. Jezikoslovac. <https://jezikoslovac.com/word/64po> (28.08.2023.)
22. KWS. <https://www.kws.com/gb/en/consulting/sowing/sowing-wheat/> (24.08.2023.)
23. MDPI. <https://www.mdpi.com/2304-8158/11/14/2098> (24.08.2023.)
24. Metric Conversions. <https://www.metric-conversions.org/volume/us-oil-barrels-to-liters.htm> (24.08.2023.)
25. Ministarstvo poljoprivrede. <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/obiteljska-poljoprivredna-gospodarstva/pitanja-i-odgovori/1322> (27.08.2023.)
26. Ministarstvo poljoprivrede. <https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/odrzan-izvanredni-video-sastanak-ministara-poljoprivrede-clanica-eu/5251> (10.07.2023.)

27. Ministarstvo poljoprivrede. <https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/odbor-za-poljoprivredu-raspravljao-o-stanju-u-sektoru-stocarstva-i-ratarstva/5241> (10.07.2023.)
28. Ministarstvo poljoprivrede. <https://ruralnirazvoj.hr/prr-2014-2020/mjere/> (12.07.2023.)
29. Ministarstvo poljoprivrede. <https://www.savjetodavna.hr/2017/08/03/vaznost-i-ucinak-zelene-gnojidbe-u-poljoprivrednoj-proizvodnji/> (01.09.2023.)
30. Ministarstvo poljoprivrede. <https://www.savjetodavna.hr/2018/11/28/uloga-i-znacaj-ekoloske-proizvodnje/> (06.07.2023.)
31. NPR. <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2023/02/27/1159630215/the-russia-ukraine-wars-impact-on-food-security-1-year-later> (24.08.2023.)
32. Poslovni dnevnik. <https://www.poslovni.hr/svijet/cijene-psenice-snazno-porasle-nakon-invazije-na-ukrajinu-4326282> (10.07.2023.)
33. Radio Free Europe. <https://www.rferl.org/a/ukraine-east-west-divide/25279292.html> (21.06.2023.)
34. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-overview-2016-november-2015-enuk> (21.06.2023.)
35. Russia's war in Ukraine: official website. <https://war.ukraine.ua/> (21.06.2023.)
36. Santander. <https://www.santander.com/en/press-room/insights/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-the-european-unions-economy> (24.08.2023.)
37. Structured decision-making [SDM] in a page. https://ised-isde.canada.ca/site/corporate-social-responsibility/sites/default/files/attachments/AppendixA_casestudy.pdf (25.08.2023.)
38. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/24/war-ukraine-kyiv-map-where-has-russia-attacked> (21.06.2023.)
39. The importance of local farms. <https://sugartownstrawberries.com/importance-of-local-farms> (06.07.2023.)
40. The Rand Blog. <https://www.rand.org/blog/2023/03/consequences-of-the-war-in-ukraine-the-economic-fallout.html> (23.08.2023.)
41. Transparency international. <https://www.transparency.org/en/cpi/2014/index/ukr> (21.06.2023.)
42. UK Parliament. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2022-0147/> (25.08.2023.)
43. Vlada Republike Hrvatske. <https://vlada.gov.hr/vijesti/prihodi-od-stranah-turista-u-2022-od-13-1-milijardu-eura-premasili-i-2019/38067> (06.07.2023.)

44. World economic forum. <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/ukraine-war-timeline-one-year/> (10.07.2023.)

8. POPIS ILUSTRACIJA

Slike:

1. Slika 1. Strategija „od polja do stola“
2. Slika 2. FAO indeks cijena hrane
3. Slika 3. Reducirana obrada tla
4. Slika 4. Konzervacijska obrada tla
5. Slika 5. Leguminoza na vlastitom Obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu

Tablice:

1. Tablica 1. Odlučivanje u današnjoj okolini
2. Tablica 2. Odlučivanje ovisno o stanju na tržištu
3. Tablica 3. Internet prodaja nasuprot fizičkoj kupovini

Grafikoni:

1. Grafikon 1. BDP Ukrajine
2. Grafikon 2. Cijene barela sirove nafte u razdoblju od pet godina na svjetskom tržištu
3. Grafikon 3. Cijene žitarica u razdoblju od pet godina na svjetskom tržištu
4. Grafikon 4. Cijene transporta u razdoblju od tri godine na svjetskom tržištu
5. Grafikon 5. Zastupljenost poljoprivredne djelatnosti intervjuiranih Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava



Veleučilište u Virovitici

OBRAZAC 5

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Kristijan Šimonija


izjavljujem da sam autor/ica završnog/diplomskog rada pod nazivom

Utjecaj krize u Ukrajini na poljoprivrednu proizvodnju
v obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima

Svojim vlastoručnim potpisom jamčim sljedeće:

- da je predani završni/diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija,
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje sam u svom radu koristio/la, jasno navedeni i označeni u tekstu te u popisu literature,
- da sam u radu poštivao/la pravila znanstvenog i akademskog rada.

Potpis studenta/ice





OBRAZAC 6

**ODOBRENJE ZA OBJAVLJIVANJE ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG RADA U
DIGITALNOM REPOZITORIJU**

Ja Kristijan Šimonija

dajem odobrenje za objavljivanje mog autorskog završnog/diplomskog rada u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Veleučilišta u Virovitici sadržanom u Dabar (Digitalni akademski arhivi i repozitoriji) te u javnoj internetskoj bazi završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice bez vremenskog ograničenja i novčane nadoknade, a u skladu s odredbama članka 58. stavka 5., odnosno članka 59. stavka 4. Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN 119/22).

Potvrđujem da je za pohranu dostavljena završna verzija obranjenog i dovršenog završnog/diplomskog rada. Ovom izjavom, kao autor navedenog rada dajem odobrenje i da se moj rad, bez naknade, trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim na sljedeći način:

- a) Rad u otvorenom pristupu
- b) Rad dostupan nakon: _____ (upisati datum nakon kojeg želite da rad bude dostupan)
- c) Pristup svim korisnicima iz sustava znanosti i visokog obrazovanja RH
- d) Pristup korisnicima matične ustanove
- e) Rad nije dostupan (u slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem završnom/diplomskom radu, podnosi se pisani obrazloženi zahtjev).

Potpis studenta/ice



U Virovitici, 14. rujna 2023.